

“CATCH-ALL” SİYASİ PARTİLER

CATCH ALL POLITICAL PARTIES

Sançar Sefer SÜER*

Özet : Siyasi parti sistemleri ve tipolojileri, 20. yüzyılın başlarından itibaren, bilim adamları tarafından tasnife çalışmıştır. Bu çalışmalar içinde, Kirchheimer’in “catch-all” teorisi, parti sistemlerinde günümüzde gerçekleşen birçok değişikliğe ışık tutabilecek niteliktedir.

Siyasi partilerde ideolojik söylemlerin yumuşatılması, geleneksel sınıfsal taban dışındaki kitlelere açılım, örgütün ve üyelerin önemini kaybetmesi ve partilerin merkeze ve birbirlerine yaklaşması olarak özetlenebilecek catch-all partileşme sürecini Kirchheimer’in kaçınılmaz bir gidişat gibi algılaması, öğretilerde eleştirilmiştir. Birçok ülkede, catch-all eğilimli partiler görülmekle birlikte, her yönüyle Kirchheimer’in tarifine uyan bir catch-all parti bulmak imkansız gibi görünmektedir. Ancak, Kirchheimer’in elindeki veriler itibarıyla vardığı sonuçların doğru olduğu görülmektedir.

Diğer yandan, catch-all eğilimli partilerin siyasi katılma ve siyasi devşirme bakımından kitlelere açık olmamaları, siyaseti sırf iktidara gelme ve devlet yönetme vasıtası olarak görmeleri, kitlelerin beklenti ve fikirlerinin seslendirilmesi konusunda hassasiyet taşımamaları, vatandaşların demokratik düzenden beklentilerinin karşılanması noktasında zafiyet doğurabilecek hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Batı Avrupa ve ABD’de başlıca örnekleri görülen “catch-all” partilerin, ülkemizde de örneklerinin bulunduğu genel kabul görmektedir.

Anahtar Kelimeler : Siyasi partiler, siyasi parti tipolojileri, parti sistemleri, catch all parti, herkesi kucaklayan parti, Kirchheimer

Abstract : Political party systems and typologies have been tried to be classified by scholars as of early 20th century. Among these studies, “catch-all” theory by Kirchheimer may shed light to some contemporary evolvments in party systems.

Kirchheimer’s perception of “catch-all” process -which can be summarised as softening of ideological rhetoric at political parties, expansion to masses other than traditional class-based electorate, loss of importance of party members and convergence of parties to the center as well as each other – as an unavoidable course has been criticized in the doctrine. Although one may find catch-all tended parties in many countries, it is still nearly impossible to find a party that fits strictly to Kirchheimer’s depiction. However, we should give Kirchheimer his due by admitting that his conclusions are well matched to the data at his hand.

* TOBB Ticaret ve TIR Dairesi Başkanı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi

On the other hand, some main trends mostly seen at catch-all tended parties, like, the lack of openness to masses as regards of political participation and political recruitment, perceiving politics solely a mean for governing, carrying no sensibility for the expectations and voicing the ideas of masses are seen as issues that raise concern as to satisfy the expectations of citizens from a democratic society.

It is generally accepted that, "catch-all" parties, whose major examples have been seen at USA and Western Europe, have also samples in Turkey.

Keywords : Political parties, political party typologies, party systems, catch all party, Kirchheimer

I. GİRİŞ

Devletlerin, bilinen insanlık tarihi içinde yaklaşık 5 bin yıllık bir geçmişleri olmasına rağmen¹, siyasi partiler, nispeten çok yeni olup, en fazla son 200 yıl içinde gelişmişlerdir². Bununla birlikte, günümüzde, siyasi partilerin, çağdaş siyasi rejimlerin temel unsurlarından olduğu genel kabul görmektedir. Nitekim, Duverger'in meşhur "özdeyişi" ile ifade etmek istersek, "Klasik anayasa hukukunu bilen, fakat partilerin rolünü bilmeyen bir kimse, çağdaş siyasal rejimler hakkında yanlış bir fikir sahibidir; partilerin rolünü bilen, fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen bir kimse ise, çağdaş siyasal rejimler hakkında eksik fakat doğru bir fikir sahibi olur"³.

Başta demokrasiler olmak üzere, otoriter ve totaliter sistemlerde, "siyasi parti" terimi az veya çok benzer işlevleri yerine getirmekte olan grupları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle, modern demokrasi, partiler demokrasisi olarak nitelendirilmekte, günümüzde, partilere dayanmayan bir demokratik devlet örneği bulunmamakta, bunun da ötesinde partisiz rejimlere ancak bazı geleneksel ve az gelişmiş toplumlarda rastlanmakta olduğu ifade edilmektedir⁴. As-

¹ İlk devletlerin M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya ve Mısır'da ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bkz. GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, Ekim 2009, s.41-43.

² Duverger, tarihte "parti" olarak adlandırılan farklı grupların, modern demokrasilerdeki geniş halk örgütlenmeleriyle "hısım" olduklarını, bütün bu kurumların fonksiyonunun siyasal iktidarı ele geçirmek olduğunu, fakat bunların özdeş olmadıklarını, gerçek anlamda partilerin, 1850 yılında bile, Amerika dışında, dünyada tanınmadığını ifade etmektedir. Bkz. DUVERGER, Maurice, *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Mayıs 1974, Ankara, s.15.

³ DUVERGER, s.453.

⁴ ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara,

lında, çoğulcu toplumu oluşturan gruplardan yalnızca bir tanesi olan siyasi partiler, kadro ve örgüt bakımından daha geniş olmaları, hemen hemen bütün toplum ve devleti ilgilendiren bir siyasal programa dayanmaları ve doğrudan siyasi iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaları bakımından diğer gruplardan ayrılmakta ve ifa ettikleri işlevleri bakımından da vazgeçilmez hale gelmektedir⁵.

Çağdaş rejimler için önemini açıkladığımız siyasi partiler, kısaca “halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar” olarak tanımlanmaktadır⁶. Bu çerçevede, siyasi partiler, siyasal katılma, menfaatlerin birleştirilmesi, siyasal devşirme, devlet yönetimi gibi işlevleri yerine getirmektedirler.

Bu durum, siyasi partilerin, çeşitli yönlerden tasnifini de gerekli kılmıştır. Esasen siyasi parti sistemleriyle ilgili teorik çalışmalar da, ancak 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak, Michels ve Ostrogorsky'nin eserleri verilmektedir. Ancak, adı geçen yazarların çalışmalarından sonra, yarım yüzyıla yakın benzeri bir eser ortaya konulmadığı ve bu eserlerin teknik anlamda birer teori denemesi olmadığı, bir siyasi parti sistemi teorisine yönelik ilk çalışmanın Duverger'in Siyasal Partiler isimli kitabında yer aldığı da ifade edilmektedir⁷.

Duverger'ye göre, siyasi partiler, kadro (*cadre*) ve kütle (*mass*) partileri olarak iki temel kategoride incelenmektedir⁸. Bunlar arasındaki ayırım üye sayılarına dayanmaz, büyüklük değil yapı farkı söz konusudur. Kütle partileri için üye devşirme, siyasal ve mali yönden

1993, s.65 (ÖZBUDUN, Anayasa Hukuku olarak anılacaktır).

⁵ KAPANİ, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s.272-273.

⁶ ÖZBUDUN, Ergun, *Siyasal Partiler*, İkinci Bası, AÜHF Yayınları No. 409, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.4 (ÖZBUDUN, Siyasal Partiler olarak anılacaktır). Ancak, öğretilerde farklı birçok parti tanımı bulunmakta olup, tek-partinin siyasi parti sayılıp sayılmaması, örgütsel ve yapısal özellikler, devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirme yöntemleri gibi esaslı noktalarda ayrımlar mevcuttur. Bkz. ÖZBUDUN, *Siyasal Partiler*, s. 2-4. Farklı tanım örnekleri için bkz. MUTLU, Ozan, *1982 Anayasası ve Siyasal Partiler Kanunu'na Göre Parti İçi Demokrasi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 3-4.

⁷ ÖZBUDUN, Ergun, “M.Duverger'in ‘Siyasal Partiler’i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler”, *AÜHF Dergisi*, C.XXI, y.1964, S.1-4, s.24-25.

⁸ DUVERGER, s. 106-108.

temel nitelik taşır. Kadro partileri, daha çok seçim zamanı etkin hale gelen, lider ve etrafındaki merkez teşkilatının etkinliğinin fazla, taşra teşkilatı sayı ve etkinlik bakımından zayıf, üye sayısının az olduğu bir parti türüdür. Kütle partileri ise, üyelerin karar alma süreçlerinde etkin olduğu, taşra teşkilatı sayı ve etkinlik bakımından önemli olduğu, üye sayısı fazla bir parti türüdür. Kadro partileri, daha çok liberal burjuva sınıfının temsilcisi olarak görünmekte, finansman bakımından temsilcisi oldukları kitlenin bağış ve yardımlarına dayanmakta, üye aidatlarının pek önemi bulunmamaktadır. Kütle partileri ise, ilk olarak sol/sosyalist/komünist partiler görünümünde, işçi hareketini temsilcisi olarak görülmüş olup, bu klasik örneklerde, üyelerin parti içindeki önemli konumunu pekiştiren şekilde, finansmanda da, üye aidatları önemli yer tutmaktadır. Diğer yandan, Duverger'in eserini yazdığı çağda dahi saf kadro partisi bulunmasının pek mümkün olmadığı, kadro partilerinin de alelade üyelere kapılarını açabildiği hatırd tutulmalıdır⁹. Bununla birlikte, her iki parti türünün, seçmen sayısının parti üyelerine oranlanması ve parlamento dışı teşkilatın boyut ve etkinliği incelenerek ayırt edilebileceği ifade edilmektedir¹⁰.

Neumann tarafından, Duverger ile yakın tarihlerde geliştirilen bir diğer teoride ise, partiler, bireysel temsil (*individual representation*) ve kitlesel bütünleşme (*mass integration*) partileri olarak iki ana gruba ayrılmakta, kitlesel bütünleşme partileri de, kendi içinde demokratik bütünleşme ve totaliter partiler¹¹ olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel temsil partileri, belli toplumsal menfaat gruplarının taleplerini dile getirmektedir. Bütünleşme partileri ise, üyelerin maddi destekleri ve seçim kampanyalarında gönüllü hizmetleri karşılığında, iyi örgütlenmiş yapılarıyla, üyelerine çok çeşitli hizmetler sunmakta ve bir camianın içine onları dahil etmektedir¹². Bireysel temsil partileri, salt siyasi

⁹ Duverger, bu konuda ülkemizdeki Demokrat Parti'yi örnek göstermekte, aslında bir kadro partisi olan Demokrat Parti'nin 1950'de, taraftarlarını kastederek "üç veya dört milyon üyesi" olduğunu ileri sürdüğünü belirtmektedir. Bkz. DUVERGER, s.108-109.

¹⁰ WOLINETZ, Steven B., "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies" in *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, ed. Gunther, R., Montero, J.R., Linz, J., New York, Oxford University Press, 2002, s.140.

¹¹ Burada partilerin "siyasal katılma" bakımından değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Totaliter partilerin aksine, otoriter partiler bakımından siyasal katılmanın önemi az olduğundan, bu tür partiler, bütünleşme partileri arasında sayılmamıştır.

¹² GÜNTHER, Richard/DIAMOND, Larry, "Species of Political Parties: A New

mahiyette faaliyet gösteren, amacı sadece siyasal iktidarı ele geçirmek olan partilerdir. Parlamento dışı örgütleri, seçim kampanyası haricinde genellikle hareketsizdir. Üyelerin, siyasi bazı ilkeleri kabulü haricinde, siyaset dışı faaliyetleri partinin ilgi alanı dışındadır. Üyelerin katılımı da, oy kullanmak ve seçim kampanyalarında çalışmakla genellikle sınırlıdır. Partinin sahip olduğu siyasi fikirler de, sistemli, kapsayıcı bir ideoloji mahiyetinde değildir. Parti siyasetinin saptanmasında, mümkün olan en geniş seçmen kitlesine ulaşma isteği rol oynamaktadır. Bütünleşme partilerinde ise, faaliyet alanı, salt siyaseti aşarak, üyenin sosyal hatta kişisel alanını da kapsamaktadır. Üyelerin parti faaliyetlerine katılımı yoğundur, öyle ki, bazı totaliter parti uygulamalarında, üyenin özel hayatı bile ortadan kalkarak, partinin yan kuruluşlarınca düzenlenmeye başlar. Demokratik bütünleşme partilerinde ise, parti ve üyeler arasındaki bağ, totaliter partilerden zayıf, bireysel temsil partilerinden kuvvetlidir. Sosyalist ve Katolik partiler bu türün örneği olup, burada da parti, salt siyasi hedeflerin yanı sıra temsil ettiği grubun kutsal değer ve hedeflerini siyaset yoluyla gerçekleştirmeye çalışır¹³.

Esasen her iki ayrımın da, paralel yönleri bulunmaktadır. Kadro partileri ile bireysel temsil partileri, kütle partileri ile kitlesel bütünleşme partilerinin benzer yapı ve tabanlar üzerine bina edildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Duverger'in yaklaşımının daha çok yapısal ve örgütsel özellikleri esas aldığı ve partinin teşkilatlanma şeklindeki farklılıkları, partinin köken, sınıfsal taban ve örgütsel ihtiyaçlarıyla ilişkilendirdiği, Neumann'ın yaklaşımının ise, partilerin -siyasal katılma sürecindeki oynadıkları- işlevi esas aldığı da ifade edilmektedir¹⁴.

Partilerin ve parti sistemlerinin değişimi de, uzun zamandır siyaset bilimcilerin ilgi alanı içindeki bir konu olarak göze çarpmaktadır. Duverger'nin kütle partisinin yaygınlaşacağı (sol bulaşma) iddiasına karşılık, Epstein'ın daha sermaye odaklı yaklaşımı (sağ bulaşma) buna bir örnektir¹⁵. Nispeten yeni olan siyasi parti sistemi ve daha genel olarak siyasal sistem çalışmaları içinde¹⁶, Alman asıllı bilim adamı Otto

Typology", *Party Politics*, 2003, Vol. 9. No.2, s. 169.

¹³ ÖZBUDUN, *Siyasal Partiler*, s. 73-77.

¹⁴ WOLINETZ, s.140.

¹⁵ WOLINETZ, s.139.

¹⁶ Öğretideki parti tipolojilerinin, hâlihazırdaki parti tiplerinin tamamını kapsamaktan uzak olduğu, bu durumun büyük ölçüde, tipolojilerin 19. yüzyıl

Kirchheimer'in ortaya attığı, "catch-all" siyasi parti tipolojisi dikkati çekmektedir.

Çalışmamızda, öncelikle, "catch-all"¹⁷ partilere ilişkin Kirchheimer'in fikirlerinin oluşmasına büyük katkısı olduğu belirtilen Kirchheimer'in hayatı ve siyasi rejimlere ilişkin genel görüşlerine değinerek, "catch-all" partilere ilişkin teorisi ve bu görüşlerin eleştirilerini ülke örneklerine de eğilerek özetleyeceğiz.

II. OTTO KIRCHHEIMER VE SİYASET TEORİSİ

A. Hayatı

Kirchheimer'in siyasi parti sistemlerine ilişkin görüşleri, genel olarak, partilerin yapı ve içeriklerinde meydana gelen değişikliklere dayanmakla birlikte, bu değişimden, demokratik düzenin geleceği bakımından duyulan bir endişeyi de içermektedir. Bu endişenin doğmasında, Kirchheimer'in kişisel tecrübeleri de önemli rol oynadığından, öncelikle hayatına genel bir bakışın, fikirlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşünüyoruz.

Yahudi asıllı Alman bir ailede 1905 yılında dünyaya gelen Kirchheimer, Köln, Berlin ve Bonn'da hukuk ve sosyoloji eğitimi almış, siyaset bilimci ve hukukçudur. Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ve sosyalist hareket içinde yer almış, işçi sendikalarında eğitimler vermiştir. Hitler'in 1933'te başbakan olarak atanmasının ardından Paris'e göç etmiş, sürgündeki "Frankfurter Institut für Sozialforschung"da çalışmıştır. Enstitü'nün 1937 yılında New York'a taşınmasıyla, Kirchheimer da, hayatının geri kalan kısmını geçireceği ABD'ye yerleşmiştir. ABD'de, üniversite öğretim üyeliğinin yanı sıra, ABD Dışişleri Bakanlığı ve Office of Strategic Studies (OSS)¹⁸'de görev almıştır¹⁹. ABD

sonundan 20. yüzyıl ortalarına kadar Batı Avrupa demokrasilerindeki şekliyle partileri sınıflandırmasından kaynaklandığı görüşüyle, parti tiplerini 15 "tür" olarak tasnif eden yeni bir çalışma için bkz. GÜNTHER/DIAMOND, s.167-168.

¹⁷ Türkçe'ye "herkesi kucaklayan", "herkese hitap eden", "hepsini yakala" siyasi partiler gibi muhtelif şekillerde tercüme edilen bu terimin öğretilerde genel kabul görmüş ve kulağı tırmalamayan bir kullanım şekli henüz yerleşmediğinden, şimdilik İngilizce karşılığı çalışmamızda tercih edilmiştir.

¹⁸ ABD'nin, II. Dünya Savaşı sırasında faaliyette bulunan bir istihbarat teşkilatı. CIA'in selefi olduğu ifade edilmektedir: bkz. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/oss/index.htm> (18.12.2010).

¹⁹ KROUWEL, André, "Otto Kirchheimer and the Catch-All Party", *West European Politics*, Vol. 26, No.2 (April 2003), s.25.(KROUWEL, 2003 olarak anılacaktır).

hükümet kurumlarındaki komünist etkinliğiyle ilgili McCartyci saldırılardan da rahatsızlık duyarak, 1956'da Dışişleri Bakanlığında ayrılmış, çeşitli akademik kuruluşlarda çalışmış, 1965 yılında hayata gözlemini yu mmuştur²⁰.

B. Görüşlerinin Kökenleri

Kirchheimer'in, işçi sendikaları, Weimar Almanyası, Fransa, ABD ve savaş sonrası Alman demokrasisiyle ilgili izlenim ve tecrübeleri, siyaset bilimiyle ilgili fikirlerini derinden etkilemiştir. Öyle ki, işçi sendikalarında eğitim verdiği yıllarda dahi, liderlik seviyesinde iktidarın yoğunlaşması, buna karşılık kitlesel üyeler bazında depolitizasyon ve apati sonucunda siyasi hayatın dışına itilme sürecini gözlemlemiştir. Daha üst seviyede ise, özellikle Hindenburg'un, parlamentoyu feshetmesi, sol kanattan bir hükümete el çektirmesi gibi kararlarını, siyasi amaçlarla hukuki kuralların kötüye kullanılması olarak tanımlanabilecek "*siyasilemiş adalet*"in belirtileri olarak görmüş, bu tür uygulamaların, resmi olarak "*demokratik*" olan Weimar Cumhuriyetini "*başkanlık diktatörlüğüne*" dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Bu şekilde, Hindenburg'un işçi sınıfını hükümet seviyesinde temsilden uzaklaştırdığı ve sırf kendisinin yeniden seçilebilmesini temin etmek amacıyla siyasi bir kriz ortaya çıkardığını belirtmiştir²¹.

Daha sonra Fransa'daki deneyimlerinde de, peş peşe gelen hükümetlerin kararnamelerle ülkeyi yöneterek benzer şekilde anayasaya aykırı olarak erklerini kötüye kullandıklarını gözlemlemiştir. II.Dünya Savaşı sonrasında ise, Alman devlet ve siyasetindeki Nazi iz ve etkisinin tamamen ortadan kaldırılmasını beklerken, sol ve komünizm karşıtı bir eğilimin hakim olduğunu görmüştür. Buna ilave olarak, Alman devletinin ikiye bölünmesi ve 12 yıl süren bir totaliter rejimde sonra bile, sosyal gruplar arasındaki kuvvet dağılımı ve siyasi temsil kalıplarında bir değişim olmaması da, onun beklentilerinin karşılanmamasına yol açmıştır²².

²⁰ http://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Kirchheimer (18.12.2010).

²¹ KROUWEL, 2003, s.25, dp.10, s.33; KROUWEL, André, The Catch-All Party in Western Europe 1945-1990-A Study in Arrested Development, Vrije Universiteit, 1998, s. 22-24 (<http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/1871/13043/1/4664.pdf> adresinden 12.11.2010 tarihinde erişilmiştir) (KROUWEL, 1998 olarak anılacaktır).

²² KROUWEL, 2003, s.26.

Kirchheimer'in catch-all partilerle ilgili görüşlerinde, Lipset'in görüşlerinin etkisinden de bahsedilmektedir. Örneğin, Kirchheimer'a göre, batılı sanayileşmiş demokrasilerde artan zenginlik ve sonucu olarak yukarı doğru toplumsal hareketlilik –catch-all partilerin doğuşuna da ortam sağlayan- yeni bir orta tabaka yaratmıştır. Lipset'e göre de, siyasetin profesyonelleşmesi ve sınıf çatışmasının en aza inmesi, tüm büyük partiler arasında esaslı siyasi oydaşma ve itidalin yanı sıra pragmatik yönelimler doğurmuştur. Komünist partiler, her ne kadar yeni toplumsal gerçeklikleri kabul etmekte isteksiz olsalar da, bazıları ideolojilerini sosyal-demokrat yönde değiştirmiştir. Lipset'e göre sonuç, büyük partilerin çoğunluğunun sınıf-aşırı talep görmesidir. Sağcı partilerin refah devleti ve iktisadi planlamayı kabul etmesi, solcu partilerin ise kapitalizmin revizyonu konusundaki fikirlerini ılımlılaştırmasıyla, hem sağ hem de soldan partiler sosyal-demokrat ideolojiyi kabullenerek sınıf çatışmasını çözmüşlerdir. Katolik ve sosyalist kitle partileri, üye, parti toplantılarına katılım, gazetelerinin okur sayısında azalmalar yaşayıp, seçmen tabanlarını dönüştürürken, parti dışı menfaat grupları üye sayısını attırmakta ve güç kazanmaktadır. Ortaya çıkan sonuç ise, sadece, tamamı siyasi arenanın ortasında mücadele eden ve orta sınıfa hitap eden ılımlı partilerin var olduğu bir sistemdir²³.

C. Siyasi Teorisi

Kirchheimer'in catch-all partilere ilişkin fikirlerinin, siyasi parti yapısında meydana gelen değişimlerden etkilenen daha genel bir siyasi teorinin bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Bu teoriler, esas olarak, onun Weimar Almanyası'nın çöküşüyle Nazizm'in yükselişine ve Fransız demokrasisine ilişkin gözlemleri, ABD ve savaş sonrası Almanya ve Batı Avrupa demokrasilerinin durumu ve gelişiminden duyduğu hayal kırıklıklarından da beslenmişlerdir.

Kirchheimer'in genel siyasi teorisinin dört ana mesele etrafında oluştuğu ifade edilmektedir²⁴:

- Yerleşmiş demokrasiler de dahil olmak üzere, ilkeli muhalefet ve siyasi karşıtlığın ortadan kalkmasıyla "*parlamentar demokrasinin yıpranması*",

²³ KROUWEL, 2003, s.30.

²⁴ KROUWEL, 2003, s.31.

- Akabinde, “*devlet-parti kartelinin ortaya çıkışı*”: Partilerin, kendilerinin toplumsal temelleriyle ilişkilerini kesmesi ve devletle iç içe geçmeleri sonucunda, siyasetin, bireysel siyasi amaçları için hukuki araçları kötüye kullanabilen profesyonel siyasetçiler tarafından, sırf “*devlet idaresi*” seviyesine indirilmesi,
- Toplumsal temellerinden kopmuş ve devlet tarafından maddi olarak beslenen partilerin, parti örgütlenmelerini profesyonelleştirmeleri ve daha çok seçmen çekmeye yönelik yöntemleri uygulamaları,
- En sonunda, bu gelişmelerin, kitlelerin siyasi “*apati*”sine ve geniş ölçüde “*depolitisasyonu*”na, ayrıca, “*yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki klasik ayrımın ortadan kalkmasına*” yol açması.

Kirchheimer’a göre, devlet, fiillerini parlamentodaki partiler vasıtasıyla meşrulaştırmakta, siyasi partiler ise kaynakları bakımından giderek daha fazla devlete bağımlı hale gelmektedir. Devletle iç içe geçen partiler de, artık hakim rejime esaslı olarak muhalif olamamakta ve toplumda köklü bir değişim amaçlayan siyasi programlar da gütmemektedirler²⁵.

Parlamentonun otorite ve prestij kaybetmesine paralel olarak, Kirchheimer, ideolojiden yoksun partizanlığın ve siyasi partiler, devlet ve güçlü menfaat gruplarından oluşan üçlü kuvvet kartelinin gelişimine işaret etmiştir. Partiler, toplumdan uzaklaşarak devlet aygıtı durumuna gelmiş, bu da farklı sosyal sınıfların siyasi hareketliliğinde azalmaya yol açmıştır. Parti üyeleri ve liderliği arasındaki mesafe artmıştır; demokratik siyasi rejimler artık vatandaşları siyasi yapıya entegre etmek yerine, onların “*siyasi ürünlerin*” eleştirmeyen tüketicileri olmakla yetinmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Demokratik bir bakış açısından, halkın oyuyla seçilmiş parlamenterlerin, esas olarak teknik sorunlarla uğraşmak yerine siyasi kararları vermeleri gerekirken, günümüzdeki siyasi sistemlerde bürokratlar siyasi kararları vermekte, parlamentolar ise teknik meselelerle uğraşmaktadır²⁶.

Kirchheimer’in vurguladığı bir diğer husus, sıradan vatandaşların, özellikle alt sınıfların siyasi süreçlere giderek yabancılaşmaları sonucunda karar alıcı yapıların dışında kalmalarıdır. Böylece batı demok-

²⁵ KROUWEL, 2003, s.34.

²⁶ KROUWEL, 2003, s.32.

rasilerinde, bir yandan vatandaşlar siyasi teşkilatlanmalar üzerindeki, diğer yandan siyasi teşkilatlanmalar taraftarları üzerindeki denetimlerini kaybetmektedirler. Denetim kaybı ve liderlikle geniş halk kitleleri arasındaki bağlantısızlık, gücün popüler liderler elinde toplanması sonucunu doğurmuştur. Popüler liderler, demokratik çerçeve içinde kaldıkları sürece, bu kişiler, vatandaş-sistem arasında bir bağ rolünü oynayabilir, ancak, gücün, kurumsal seviyede değil, bireysel seviyede toplanması ve kişiselleşmesi, kötüye kullanılması sonucunu da doğurabilir. De Gaulle'e atıfla, Kirchheimer, popüler liderlerin, popüleritelelerini, var olan siyasi yapıyı yıkarak, kişisel siyasi amaçlarına hizmet edebilecek, görünürde hukuka uygun otoriter karar alma süreçlerini ikame etmek için kullanabileceklerini iddia etmiştir. Hukuki yöntemlerin siyasi amaçlarla kötüye kullanımı (siyasi adalet), Kirchheimer'in sıklıkla vurguladığı bir konudur. Hatta, ona göre, demokratik ve totaliter rejimler arasındaki fark, hukuki vasıtaların kötüye kullanılma şiddet ve sıklığıdır²⁷.

III. CATCH-ALL SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

A. Kirchheimer'in Catch-All Teorisi

Kirchheimer'in catch all partilere ilişkin en bilinen yayını "*Batı Avrupa Parti Sistemlerinin Değişimi*" adını taşıyan bir makalesidir²⁸. Kirchheimer'in vefatından sonra yayınlanan bu makale, aslında, konuyla ilgili bir taslak çalışmanın, gözden geçirilmiş halidir²⁹. Kirchheimer'in bu konudaki görüşü, kitlesel bütünleşme partilerinin, oy tabanını genişletmek için ideolojisinden ve örgütsel yapısından tavizler veren catch-all partiler haline geldikleri şeklinde özetlenebilecek olup, Neumann'ın ayrımının üzerine bina edildiği ifade edilmektedir³⁰.

Söz konusu makalede Kirchheimer, öncelikle bireysel temsil partileri ile işçi sınıfının kitle partileri arasındaki karşıtlığa ve bu partilerin bazı özelliklerine dikkat çekmektedir. Kirchheimer, siyasi bütünleşmeyi (*political integration*) "*burjuva toplumunun devlet aygıtını, tüm toplum-*

²⁷ KROUWEL, 2003, s.32-33.

²⁸ KIRCHHEIMER, Otto, "*The Transformation of Western European Party Systems*" in *Political Parties and Political Development*, ed. J. LaPalombara/M.Weiner, New Jersey, Princeton University Press, s.177-200.

²⁹ KIRCHHEIMER, s.177, J.LaPalombara'nın dipnotu.

³⁰ WOLINETZ, s.139, 145.

sal sınıfların müşterek girişimine dönüştürme işi"³¹ olarak tanımlamakta, II. Dünya Savaşı öncesine ilişkin tahlilinde, İngiltere haricinde, Fransa, Almanya ve İtalya partilerini, bu bakımdan başarısız bulmakta, kitle partilerinin çoğunluğunun, üyelerinin mevcut siyasi topluluğa (*political community*) katılımıyla ilgilenmediği veya zaten bunu yapacak kapasitede olmadıklarını, esasen partinin, takipçilerini, resmi devlet aygıtına karşı kendi saflarına kaynaştırmaya hevesli olduğunu ifade etmektedir³². Burjuva partilerinin, bireysel temsil partilerinden, katılım partileri aşamasına geçememesiyle proleter kitle partilerinin resmi siyasi sisteme entegre olamaması da birbiriyle bağlantılıdır. Burjuva partileri, parlamentolarda temsil edilen "klüp"lerden, siyasi pazarın kuralları çerçevesinde katılımcı tip kitle partileriyle pazarlık yapabilecek kuruluşlara dönüşme yolunda hiçbir yetkinlik göstermemişlerdir, zaten, daha yoğun bir burjuva parti örgütlenmesi için pek fazla teşvik vasıtası da yoktur: devlet nimetleri, şekli bir demokratikleşmeden olsa da, halen eğitim ve diğer sınıfsal ayrıcalıklar üzerinden erişilebilir durumdadır, burjuvanın sayısal olarak azlığından dolayı kaybettiklerini ise ordu ve bürokrasi ile iyi bir stratejik ilişki kurarak kazanması mümkündür³³.

II. Dünya Savaşından sonra ise, bireysel temsile dayanan eski tip burjuva partisi istisna haline gelmiştir. Kalan örnekleri ise, parti sisteminin doğasını belirleyici rolünü kaybetmiştir. Aynı şekilde, daha sert sınıfsal çizgiler ve cemaat yapılarının hakim olduğu bir dönemin ürünü olan kitle bütünleşme partisi de, kendisini, catch-all "halk" partisine dönüştürmeye başlamıştır. Bu partiler, daha geniş bir kitleye hitap edebilmek ve bir an önce seçim başarısı yakalamak uğruna, daha önceden gerçekleştirdikleri, bir kitlenin/grubun fikri ve ahlaki çerçevesi içindeki girişimleri bir yana bırakmışlardır³⁴.

Sınıfsal kitle partilerinin bu dönüşüm sürecinde başlıca üç merhale birbirinde ayırt edilmektedir. Öncelikle, I.Dünya Savaşına kadar süren güç toplama safhası, sonrasında 1920 ve 30'lardaki ilk hükümet tecrübeleri ve üçüncü olarak, -makalenin yazıldığı tarihteki- catch-all gruplaşma yönünde, az veya çok ileri seviyeler. Kirchheimer, bu dönü-

³¹ KIRCHHEIMER, s.178.

³² KIRCHHEIMER, s.181-182.

³³ KIRCHHEIMER, s.184.

³⁴ KIRCHHEIMER, s.184-185.

şüm sürecini -ilerleme, yavaşlama veya durdurma yönünde- etkileyen faktörleri tek tek saymaya girişmemiştir. Bununla birlikte, toplumun geleneksel çerçevesi, toplumsal ve mesleki çatışmaların genel seyri, partilere yönelen talebi sınırlayabileceği gibi, potansiyel takipçiler de sunabilmektedir. Bir parti, bütün grupların desteğini elde etmeyi bekleyemeyecek durumdaysa, menfaatleri esaslı olarak çatışmayan tüm kategorilerde daha fazla bir destek bulma amacını da güdebilecektir. Daha da önemlisi, toplumda, dirençle karşılaşma ihtimali ve oranı düşük konulara ciddi ağırlık verilmesidir. Örneğin, grup menfaatleri aşan milli toplumsal hedefler, kitlesini genişletmek isteyen bir parti için iyi bir tercih olacaktır. Nitekim, gelişmiş toplumlarda, genel ekonomik refah ve sosyal güvenlik seviyesi sayesinde, bireyler çoğunlukla, daha önce devletten talep edilen korumaya ihtiyaçları kalmadığını düşünmekte, üstelik, gelecekteki refahlarını belirleyecek genel etkenlerin fazlalığı ve karmaşıklığının farkına varmaktadır³⁵.

Catch-all partilerin, Avrupa'da ideolojilerin terk edildiği bir dönemde ortaya çıkmaları da, doğuş ve yayılmalarına katkıda bulunmuştur. Önceki iki onyılıda (makalenin yazıldığı döneme göre 1945-1965 arası) Alman ve Avusturya Sosyal Demokrat Partileri, ideolojiden arınmış siyasetin örneklerini en iyi şekilde göstermişlerdir. Alman Hristiyan Demokrat Partisinde bu durum daha az belirgindir, zira, arındırılacak ideoloji zaten daha azdır. Kural olarak, yalnızca büyük-ana partiler başarılı catch-all partiler olabilmektedir. Küçük-bölgesel, sert ve sınırlı ideolojik iddialar veya geçiş sürecindeki grup talepleri çevresinde yapılanan partiler, belli bir meslek grubunun partileri, sınırlı bir amaç için kurulmuş partiler iyi bir catch-all adayı değildirler. Benzer şekilde, küçük demokrasilerdeki büyük partilerde de, catch-all eğilimi pek belirgin olmamaktadır. Zira, bu partilerin de hitap ettikleri, sınırları belirgin sosyal gruplara yönelik söylemlerini veya taraftar toplama yöntemlerini değiştirmeleri gerektirecek herhangi bir neden yoktur³⁶.

Kirchheimer'e göre, gittikçe yaygınlaşan laik eğilimler ve değişen, daha az ön plandaki sınıf çizgileri karşısında, sınıfsal ve dini cemaat odaklı kitle partileri catch all partiler olma yönünde baskı altındadır. Benzer şekilde, bu eğilim, rakip kitle partilerinin taktik manevralarından ve seçim kanunlarının gerekliliklerinden kaçınmak isteyen bireysel temsile daya-

³⁵ KIRCHHEIMER, s. 185-186.

³⁶ KIRCHHEIMER, s. 187-188.

nan burjuva partilerinin kalan birkaç örneği için de geçerlidir. Catch-all parti olma yönündeki değişim, beş ana unsurdan oluşmaktadır:

- Partinin ideolojik müktesebatının büyük ölçüde azaltılması, kısa vadeli taktik mülahazaların ön plana çıkması,
- Üst düzey lider grubun daha fazla kuvvetlenmesi, liderlerin eylem ve hatalarının, mensubu oldukları teşkilatlanmanın hedefleri bakımından değil, bütün olarak toplumsal sistemin etkinliğine katkısı bakımından değerlendirilmesi,
- Parti üyesi bireylerin rolünün azalması,
- Daha geniş bir kitleden seçmenleri çekmek için, geleneksel olarak ilişkili olunan menfaat gruplarına (classe gardée) vurgunun azaltılması
- Daha çok sayıda ve çeşitte menfaat gruplarıyla ilişki tesisi³⁷.

Kirchheimer'in catch-all partilerle ilgili bir diğer ilginç değerlendirmesi, onları, piyasadaki önemli markalarla kıyaslamasıdır. Yazara göre, catch all kitle partisinin bütünleşme potansiyeli, görünür sonucu seçim günü azami sayıda seçmenin cezbedilmesi olan bir dizi etkene dayanmaktadır. Bu nedenle, catch all parti, büyük ölçüde standartlaşmış ve herkesin ihtiyaç duyduğu bir kitle tüketim ürünü pazarlamasında, önde gelen bir markanın durumuna benzer şekilde milyonlarca kişinin zihnine tanıdık bir nesne olarak yerleşmek zorundadır. Kendisini parti içinde başarıya ulaştıran çizgi ne olursa olsun, parti lideri, seçildiği andan itibaren, tavırlarını standart gereksinimlere uygun hale getirmelidir. Ürünün diğerlerinden ayırt edilebilmesini sağlayacak kadar marka farklılaştırması sağlanmalı, ancak, farklılaştırma derecesi, potansiyel müşteriye ürkütmemelidir. Aşına olunan marka gibi, ülkenin kaderi üzerinde belli bir süre etkili olmuş ve liderleri kitle iletişim araçları vasıtasıyla seçmen tarafından tanınır hale gelmiş catch all kitle partisi de, -bir noktaya kadar- büyük bir avantaj sahibidir. Ancak, hükümet saflarında bir skandal, ekonomik bir çöküş gibi, partinin, hatta muhalefetin elinde olmayan sebepler, iktidarın, müşterinin rakip markaya yönelmesi gibi seçmenin başka bir partiye geçmesine neden olabilecek olumsuz bir sembole dönüşmesine de sebep olabilecektir. Esasen, catch-all kitle partilerinin başarılarını etkileyen etkenler aşırı

³⁷ KIRCHHEIMER, s.190.

derecede karmaşık ve tesadüfi, partinin performansından da genellikle bağımsızdır: liderin tarz ve görünümü, son zamanlardaki harici bir olayın etkisi, seçmenlerin çalışma ve izin programları gibi³⁸.

Kirchheimer'in dikkat çektiği, catch-all partilerin bir diğer önemli özelliği ise, *üye sadakati ve menfaat gruplarıyla ilişkileridir*. Bu tür partilerde, üye sadakatini sağlamak çok daha zordur, sağlanabilen sadakat de hiçbir zaman sonuçlara tesir edebilecek seviyede değildir. Fakat, ideolojik veya ekonomik menfaat grupları, partilere, ihtiyaçları olan hazır seçmen kitlesini sunabilecektir. Catch all partiler, çok küçük gruplar haricinde halkla doğrudan temaslarını kaybettikleri halde, menfaat gruplarının daha sürekli iletişim kanalları bulunmakta, mesajları daha fazla kabul görmektedir. Bununla birlikte, menfaat grupları ile catch-all partiler arasındaki ilişkilerin niteliğinde de değişimler gözlemlenmektedir. Öncelikle, her iki taraf da, birbirinden daha bağımsız hale gelmiştir. Ortak bir amaç doğrultusunda uygulanan müşterek bir stratejinin yerini, karşılıklı fakat sınırlı bazı hizmetlerin görülmesi almıştır. Diğer yandan, mümkün olduğunca fazla seçmeni çekmeye çalışan catch-all partinin, menfaat gruplarıyla ilişkisini, farklı menfaatleri olan potansiyel seçmenleri ürkütmeyecek şekilde kurgulaması gerekecektir. Buna karşılık, menfaat grubu da, bütün yumurtaları aynı sepete koymamalıdır. Bu, farklı siyasi bağlantıları olan mensuplarını rahatsız edebileceği gibi, daha da önemlisi, başka bir catch-all partiden gelecek yeşil ışığın ve vaatlerin de önünü kapatmak istemeyecektir³⁹.

Yukarıda özetlenen makale, catch-all partilere ilişkin en derli toplu çalışması olmakla birlikte, öğretide, catch all partilerin izleri, Kirchheimer'in 1954'teki çalışmalarına kadar götürülmektedir. 1949 ve 1953 yılında Batı Almanya'da gerçekleştirilen seçim sonuçlarını kıyasladığı bir analizinde Kirchheimer, Alman seçmenlerin, muhafazakar bir catch all partiyi tercih ettiği ve müttefik güçlerin de, SPD'ye, ideolojik pozisyonunu yumuşatması yönünde baskı uyguladığı görüşünü belirtmiştir. Bu analize göre, SPD, ancak, catch all kitle partisi haline dönüşerek iktidar partisi olabilecektir. Daha 1950'lerin başından itibaren de, Kirchheimer, merkezi partiler kartelinin doğuşu, siyasi muhalefetin gücünü kaybetmesi ve parlamentodan yürütme organına doğru kuvvet dengesinde bir kaymanın sonucunda devlet-parti karteline vücut vereceğini gözlemlemiştir⁴⁰.

³⁸ KIRCHHEIMER, s.192.

³⁹ KIRCHHEIMER, s.193-194.

⁴⁰ KROUWEL, 2003, s.26; KROUWEL, 1998, s.25-31.

Yukarıda belirtilen catch-all partileşme sürecini tüm partiler tam olarak izlemese de, Kirchheimer, bir partinin başarısının, diğerlerini de taklit etmeye yönelteceği ve tüm Batı Avrupa parti sisteminin dönüşeceği kanısındadır⁴¹.

B. Kirchheimer'in Görüşlerinin Tasnifi

Kirchheimer'in catch-all partilere doğru dönüşüm sürecine olumsuz gözle baktığı eserinin genelinden anlaşılmaktadır. Bu endişe, çoğulcu demokrasinin, söz konusu dönüşümden zarar göreceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Esasen, Kirchheimer'in eserlerindeki temel meseleyi, demokrasinin özünün çoğulculuk mu oydaşma mı olduğu sorusunun oluşturduğu ifade edilmiş, onun, birlik ve oydaşma yönünde bir zorlamanın, toplumun sınıfsal yapısının tam olarak temsil edilmemesine yol açacağı, toplumsal ve siyasi çoğulculuğun demokrasinin temel gerekliliğini oluşturduğu fikrinde olduğu belirtilmiştir. Çoğulculuğun yozlaşması, demokrasinin yozlaşmasıdır. Bunun da üç temel göstergesi vardır: *siyasi amaçlarla yasal vasıtaların kullanılması-siyasi adalet*, bunun neticesinde kuvvetler ayrımının ortadan kalkması ve kuvvetlerin kartelleşmesiyle siyasi muhaliflerin dışlanması, *siyasi seçenek ve muhalefetin kaybolması*, bunun da sonucunda, vatandaşın devlete yabancılaşması, ortak bir amaç paylaşmamaları, halkın temsil edilmemesi, *siyasi düzeyde toplumun temsil edilmemesi*⁴².

Catch-all partilere ilişkin görüşlerin tasnif ve değerlendirilmesinde, öğretilerde, örgütsel, ideolojik ve seçmen tabanı bakımından çeşitli ölçütler geliştirilmiştir.

Örgütsel bakımdan, parti üyelerinin rolünün azalması ön plana çıkmakta olup, bu konu çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, partilerin üye sayısındaki durgunluk, parti üyelerinin toplumsal profilleri bakımından daha dengeli bir dağılım, parti gelirleri arasında üye aidatlarının öneminin azalması değerlendirilmektedir. Ayrıca, parti üyelerinin, seçmen kitlesi ve parti liderliği arasındaki aracılık rolü ve parti liderliğinin seçimindeki etkisi azalmaktadır. Parti liderleri de, ideolojik eğilimleri veya sınıfsal kökenlerinden ziyade, teknik ve idari becerileri nedeniyle buldukları noktaya gelmektedir.

⁴¹ WOLINETZ, s.145.

⁴² KROUWEL, 1998, s.36.

Catch-all partilerin örgütleri artan oranda profesyonel ve sermaye-yoğun olmakta, gelirleri bakımından devlet yardımları ve menfaat gruplarının katkılarına, iletişim gereksinimleri bakımından ise, kitle iletişim araçlarına daha bağımlı hale gelmektedir. Diğer yandan, catch all partilerin daha önceden ilişkili buldukları diğer teşkilatlarla ilişkilerini kesmeleri ve giderek üye etkinliğinin daha da azalmasının etkisiyle, vatandaşların siyasi katılımı da azalmaktadır.⁴³ LaPalombara, bu durumu, siyasi partilerin, toplumsal grupların mevcut siyasi sisteme entegrasyonunda daha önceden oynadıkları anahtar rolü kaybetmeleri olarak yorumlamaktadır⁴⁴. Örgütsel bakımdan catch-all partilerin özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir⁴⁵:

ÖZELLİK	GÖSTERGE	ÖLÇÜM VASITASI
Parti üyeliğinin önemini kaybetmesi	Üye tabanında azalma veya durgunlaşma	Toplam seçmen sayısı içinde üye sayısının oranı
	Parti mali gelirleri içinde üyeliğin öneminin azalması	Toplam gelir içinde üyelik gelirlerinin oranı
	Devlet desteğine artan bağımlılık	Toplam gelir içinde devlet desteğinin oranı
Parti örgütünde artan oranda profesyonelleşme	Sermaye yoğun seçim kampanyalarının artması	Yıllık gelir içinde seçim kampanyası harcamalarının oranı
	Parti yapısı içinde sermaye yoğunluğunun artması	Parlamentoda ve merkezi parti örgütünde profesyonellerin sayısı
Parti içi güç dengelerinin liderlik lehine değişmesi	Adaylar ve temsilcilerin seçiminde parti üyelerinin azalan ağırlığı	Parti tüzüklerinde ve uygulamada aday ve lider seçimine ilişkin öngörülen ve uygulanan usuller
	Hükümete katılım kararları ve politika oluşturulmasında üyelerin azalan rolü	Politikaları etkileme imkanlarının (Kongreler) sıklığı ve etkileme yöntemlerinin açıklığı (Kongrelerde önerge verme kuralları)

⁴³ KROUWEL, 2003, s.28.

⁴⁴ LAPALOMBARA, Joseph, "Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later", *Party Politics*, 2007, Vol.13, No.2, s.147 (<http://ppq.sagepub.com/content/13/2/141> adresinden 15.01.2011 tarihinde erişilmiştir).

⁴⁵ KROUWEL, 1998, s.56.

İdeolojik yoğunluk bakımından, Kirchheimer'a göre, catch-all partiler, siyasi yelpazenin merkezinde, benzer siyasi pozisyonlar benimseyecek ve benzer hususları vurgulayacaktır. Çoğunluğu sağlayacak büyük bir parti, o kadar catch-all'dur ki, kendine has bir ideolojik programa sahip olamaz. Muhakkak, sürekli belli bir partiye oy veren bazı kişiler olacaktır, ancak, yüzen oyları elde etmek için, her parti diğerinden farklılıklarını en aza indirecektir. Bu noktada, Kirchheimer'in, -Downs'un "*Demokrasinin İktisadi Kuramı*" ve siyasi partilerin temel amacının gelecek seçimleri kazanmak olduğu iddiasına atfen-, sonuçta toplumun fertleri için hasıl olan menfaatler, politikaları sonucunda oluşan zararlardan daha büyük olacak şekilde partinin politikalarını ayarlayacağını belirttiği ifade edilmektedir. Azami sayıda seçmen çekebilmek için, önceki ideolojik pozisyonlarını ve çekirdek seçmen kitlesinin menfaatlerini feda etmiş parti örnekleri olarak, Kirchheimer catch-all partileri, Downs ise, çok-politikalı partiyi vermektedir. Partilerin bu çok yüzlü ideolojik yaklaşımı uygulamaları hususundaki tek sınır, partilerin tamamen aynı programlar ortaya koymaları halinde seçmenin oy kullanmaktan vazgeçeceği gerçeğidir⁴⁶. Catch-all partinin ideolojik boyutu kısaca beş kategoride özetlenebilir: azami oy almaya dönük bir seçim stratejisi, vurgulanan konularda artan benzerlikler, geleneksel ideolojiye vurgunun düşürülmesi, farklı menfaatlerin uzlaştırılması, parti sistemi içinde merkezi konum⁴⁷. İdeolojik boşluğun yerini ise, adaylarının cazip kişisel özelliklerine yapılan vurgu alır, adaylar da, partiye hizmet süresi, deneyimi gibi örgütsel nitelikleri nedeniyle değil, etkili oldukları varsayılan potansiyel seçmen kaynağı nedeniyle aday gösterilir⁴⁸. İdeolojik bakımdan catch-all partilerin özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir⁴⁹:

ÖZELLİK	GÖSTERGE	ÖLÇÜM VASITASI
Parti sistemi içinde merkezi konumun benimsenmesi	Partilerin, sağ ve soldan sistemin merkezine doğru kümelenmesi	Parti beyannamelerinde vurgulanan sol ve sağ konuların sıklığı belirlenerek, merkeze uzaklığın tespiti

⁴⁶ KROUWEL, 2003, 28-29.

⁴⁷ KROUWEL, 1998, s.51.

⁴⁸ GUNTHER/DIAMOND, s.186.

⁴⁹ KROUWEL, 1998, s.58.

ÖZELLİK	GÖSTERGE	ÖLÇÜM VASITASI
Geleneksel konulara vurguda azalma	Parti platformlarında geleneksel konulara atıfların azalması	Parti platformlarında geleneksel konulara vurgu oranı
Koalisyon potansiyelinin artması	Hükümete katılım ve devlet makamlarının kontrolünde, ayrıca iktidarda geçen sürede artış	Hükümette elde edilen bakanlık oranı ve hükümet sorumluluğunun taşındığı süre

Seçmen tabanı bakımından, catch-all partiler, daha geniş bir takipçi kitlesi çekebilmek için, seçmen topluluğu içindeki, zaten çökmekte olan sosyo-ekonomik ve kültürel bölünmeleri aşmaya çalışmaktadır. 1960 ortalarında, Britanya ve Kıta Avrupası'ndaki siyasi partiler, belli bir kitleye hitap ederek, o kitleden seçmen toplamak yerine, seçmenlerin tümünü çekmek mümkün olmasa dahi, tüm sosyal sınıflara hitap edecek şekilde ciddi bir değişim geçirmekteydiler. Kirchheimer, ideolojinin ağırlığının ve sınıf farklılıklarının azalması, toplumsal hareketliliğin artmasının yanı sıra, seçmenlerin giderek daha fazla oranda parti liderlerinin kişiliklerinin çekim gücünden de etkilenmesinin bu süreci kolaylaştırdığını düşünmektedir. Bu noktada, kitle iletişim araçlarının gelişiminin artan oranda –hatta günümüzde artık Kirchheimer'in tahmin bile etmediği kadar- etkili olduğu düşünülebilir. Catch-all partiler siyaseti bireysel siyasi kişiliklere indirgemektedir, ancak, partinin dünya görüşü (*weltanschauung*) kaybedilirse, seçmen tabanı da her lider değişiminde daha kolay bağlılığını değiştirebilecektir⁵⁰. Bu nedenle, catch-all partiler, aslında, oldukça hassas ve kırılabilir bir teşekkül görünümündedir, mensubiyet duyan bir seçmen kitlesinin yokluğunda, catch-all partinin sağlam bir destekçi tabanı da yoktur, bir seçimde catch-all partiyi destekleyen seçmen, diğerinde kolaylıkla onu terk edebilir⁵¹. Seçmen tabanı bakımından catch-all partilerin özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir⁵²:

⁵⁰ KROUWEL, 2003, s.30.

⁵¹ WOLINETZ, s.160.

⁵² KROUWEL, 1998, s.60.

ÖZELLİK	GÖSTERGE	ÖLÇÜM VASITASI
Partiye yönelik seçmen teveccühünün genişlemesi	Parti seçmeninin sınıfsal farklılığının azalması	Parti destekçilerinin sınıfsal katmanlaşma seviyesi, sınıfsal oy vermenin azalması
Seçmen tabanıyla bağların gevşemesi	Parti özdeşleşmesinde azalma	Kendisini partiyle kuvvetli olarak özdeşleştiren seçmenlerin oranı
	Yüksek oranda seçmen devinimi	Seçmen hareketliliği seviyesi
Menfaat gruplarının artan etkisi	Liderliğin siyasi/ideolojik niteliklerine daha az vurgu yapılmasına karşılık, teknik ve idari niteliklerine daha çok vurgu yapılması	Parti teşkilatı dışından ve menfaat gruplarından devşirilen bakan sayısı

Partilerin catch-all partilere dönüşmesinin, parti sisteminin geneli üzerinde de çeşitli etkiler doğuracağı ifade edilmektedir. Bunların birincisi, catch-all partiler, ortalama seçmeni cezbetme ve mümkün olduğunca fazla oy kazanma amacıyla siyasi merkezde tercihlerini birleştireceklerinden, birbirlerini taklit etmeye başlayacaklar ve zaman içinde iki partili bir sistemin doğmasıyla, seçim rekabetinde azalma oluşacak ve siyasi muhalefetin yeniden tanımlanması gerekecektir. Bu durumla bağlantılı bir diğer sonuç, daha büyük catch-all partilerin rekabeti karşısında, daha küçük ideolojik partiler kaybolacaktır. Son olarak da, yasama organına da hakim olan büyük partiler, seçim sistemini de kendi başarılarını garanti altına alacak şekilde düzenlemeye çalışacak, nisbi temsil esaslı sistemler yerine, iki parti rekabetine dayalı çoğunlukçu sistemlere rağbet edeceklerdir⁵³.

C. Kirchheimer'in Görüşlerine Yönelik Değerlendirmeler

1. Sistematiğine Yönelik Eleştiriler

Kirchheimer'in catch-all partilere ilişkin görüşlerinin, sistemli ve derli toplu olmadığı, kullandığı dilin açık ve anlaşılır olmadığı belir-

⁵³ FORESTIERE, Carolyn, "Kirchheimer Italian Style-Catch-All Parties or Catch-All Blocs", *Party Politics*, 2009, Vol.15, No.5, s.574.

ılmaktadır⁵⁴. Örneğin, Kirchheimer, hiçbir eserinde, catch-all partiyi tanımlamış değildir. Dönemi için yeni olan bu parti tipini isimlendirmek için kullandığı terminoloji dahi değişkendir: *"catch-all people's party"*, *"catch-all mass party"*, *"conservative catch-all party"*, *Christian type of catch-all people's party"*, *"personal loyalty variant of the catch-all party"* gibi isimlendirmeler kullanılmıştır. 1966 tarihli makalede ortaya konulan catch-all parti de, en azından 12 yıl boyunca sürekli değişikliğe uğramış bir kavramdır⁵⁵.

Catch-all tezinin önemli katkıları üzerinde öğretide görüş birliği bulunmasına rağmen, Wolinetz tarafından açık, test edilebilir önermeler içeren bir hipotezden ziyade, birbiriyle ilgili varsayımlar dizisi olarak tarif edilmiş, belirgin bir süreç tanımlanmadığı, sebep-sonuç mantıksal ilişkisi önermediği, gözlemlenme ve yanlışlanmasının zor olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶

Bu durumun sonucu olarak, catch-all partilerin abartılı ve eksik olarak betimlendiği, bazı bakımlardan ne olmadığı -ki, kitlesel bütünleşme partisi olmadığı kastedilmektedir- ne olduğundan daha iyi bilindiği belirtilmiştir⁵⁷.

Kirchheimer'in İngilizce makalesinin bir yıl önce basılan bir Almanca versiyonunun da olduğu ve çeşitli noktalarda bu iki versiyonun da birbirinden farklı olduğu ifade edilmektedir. Kirchheimer'in esasen 1966'da vefatından önce, catch-all teorisini geliştirme sürecinin devam ettiği ve bu henüz tamamlanmamış versiyonlardaki muğlaklığın, fikirlerinin sonraki analiz ve uygulamalarında sıklıkla zihin karışıklarına neden olduğu belirtilmektedir⁵⁸. Esasen, onun, bir tipoloji geliştirme çabasında da olmadığı, fakat, hepsinde değilse de, partilerin çoğunda gördüğü değişiklikleri betimlemeye çalıştığı da ileri sürülmüştür⁵⁹.

Catch-all partilerin yukarıda özetlenen çok boyutlu -örgütsel, ideolojik, seçmen tabanına yönelik- özelliği, onun, bakış açısına göre, oy

⁵⁴ ibid.

⁵⁵ KROUWEL, 2003, s.26 dp.20, s.27.

⁵⁶ WILLIAMS, Michelle Hale, *"Kirchheimer's French Twist: A Model of the Catch-All Thesis Applied to the French Case"*, *Party Politics*, Vol.15, September 2009, s.593 (WILLIAMS, French Twist olarak anılacaktır).

⁵⁷ WOLINETZ, s.146; aynı yönde, GUNTHER/DIAMOND, s.186.

⁵⁸ KROUWEL, 2003, s.28.

⁵⁹ WOLINETZ, s.146.

avcısı aşırı fırsatçı bir parti, lider merkezli bir parti, menfaat gruplarına bağımlı bir parti veya bunların hepsi olarak algılanmasına yol açmış, terimin, bir strateji ve eğilimi mi, bir örgütlenme şeklini mi yoksa bunların bir birleşimini mi oluşturduğu konusunda tereddüt olduğu ifade edilmiştir⁶⁰. Kanaatimce, catch-all parti tüm bu boyut ve unsurları bir araya getiren bir oluşum olarak kabul edilmeli, bunların bir kısmının bulunmaması halinde, ancak, bir catch-all parti eğiliminden söz edilmelidir.

2. İçeriğe Yönelik Değerlendirmeler

Batı Avrupa siyasi sistemlerindeki birçok çağdaş gelişme, Kirchheimer'in 1950 ve 60'larda ileri sürdüğü görüşlerde öz itibarıyla tanımlanmıştır. Örneğin, parti üyeliğinin tüm Avrupa'da, mutlak olarak ve seçmen sayısına oranla düşmekte olduğu ifade edilmektedir⁶¹. Ayrıca, depolitizasyon ve muhalefetin kaybolması süreçlerinin bir sonucu olarak devlet-parti kartelinin doğuşunu da erken bir safhada, gözlemlediği belirtilmektedir. Hatta, daha 1930 ve 40'lardaki eserlerinde, yasama, yürütme ve yargı arasındaki kuvvetler ayrılığının zayıfladığını ve kuvvetlerin temsilcileri olan siyasi partiler, hükümetler ve mahkemelerin giderek birleşik bir kartel oluşturduğunu, bunun karşısında birey olarak vatandaşların kuvvetsiz kaldığını tespit ettiği ifade edilmektedir⁶².

Kirchheimer'i çağdaşlarından ayıran bir diğer nokta ise, diğer yazarların çoğunluğu, siyasetçileri, çoktan unutulup gitmiş eski düşmanlıkları sürdürmekle itham ederken, tam tersi yönde bir iddiayı ortaya koymasındır⁶³.

Kirchheimer'in çok sayıda verinin içinden ilgili olanı seçmesi, genel eğilimleri kendine özgü olaylardan ayırması ve bunları orijinal ve yaratıcı bir tarzda sunmasının, 21. Yüzyılda dahi tartışılmaya devam eden eğilim ve gelişmelerin taslağını çizmesini sağladığı da ifade edilmektedir⁶⁴.

⁶⁰ WOLINETZ, s.146.

⁶¹ WOLINETZ, s.144; GUNTHER/DIAMOND, s.191.

⁶² KROUWEL, 2003, s.33.

⁶³ KROUWEL, 2003, s.34.

⁶⁴ KROUWEL, 2003, s.34.

Bununla birlikte, Kirchheimer'in catch-all tezinin halen Batı Avrupa parti sistemlerinin değişimi tartışmalarında gündemde kalmasının asıl sebebi, güncelliği ve geçerliliğinden ziyade, zengin içeriği ve muhakemeleridir⁶⁵.

Nitekim, günümüzde, partilerin değişimi tamamen catch-all partilere dönüşme şeklinde gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, Kirchheimer'in görüşleri, tüm partilerin yeknesak veya tek yönlü bir değişim süreci geçireceğini öngördüğü gerekçesiyle eleştirilmiş, bazı Batı Avrupa partilerinin bu görüşün aksine, catch-all değil, program odaklı bir değişim geçirdikleri savunulmuştur⁶⁶. Benzer şekilde, örgütsel bazda Kirchheimer'in kitle partilerinin düşüşü tahmini gerçekleşmesine rağmen, en azından ABD ve Britanya gibi ülkelerde, ideolojik vurgunun giderek gerilemesi öngörüsünün gerçekleşmediği belirtilmiştir⁶⁷. Nitekim, Lijphart'ın 21 demokratik ülke üzerindeki çalışması sonucunda vardığı sonuç da, 1960'larda ortaya atılıp geniş bir kabul görmüş olan, sol ve sosyalist düşüncenin gerçek bir ideoloji olmaktan çıkıp daha pragmatik ve ılımlı bir programa dönüştüğü, sosyalistlerle muhafazakarların politika tercihleri arasındaki eski büyük uçurumun önemli ölçüde daraldığı yönündeki, "sözde" ideolojilerin sonu teorisinin yalanlandığı yönündedir. 1950'ler ve 60'ların ilk yarısındaki büyük refah artışı sonucunda, sol tutumlar ve bunlara karşı sağ tepkiler ılımlılaşmışsa da, 1970 ve 80'lerde sol-sağ gerilimleri yeniden artmıştır. Bunda grupların subjektif ve nisbi beklentilerinin etkisi olduğu kadar, ekonomik refah ve refah dağılımının büyük ölçüde siyasal faktörlerce belirlendiği bilincinin güçlenmiş olması da önemli rol oynamıştır⁶⁸.

Bu konuda, Krouwel'in 1998 tarihli çalışması, sistemli ve kıyaslamalı bir analiz olarak ön plana çıkmaktadır. Krouwel, 12 Batı Avrupa ülkesindeki 83 parti üzerinde gerçekleştirdiği ve yukarıdaki tablolarda⁶⁹ belirtilen ölçütleri esas alarak istatistikî analizler de yaptığı çalışmasında, sonuç olarak, savaş sonrası dönemde, Batı Avrupa parti

⁶⁵ KROUWEL, 1998, s.251.

⁶⁶ WOLINETZ, s.159, 163.

⁶⁷ GUNTHER/DIAMOND, s.191.

⁶⁸ LIJPHART, Arend, *Çağdaş Demokrasiler-Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, çev. E.Özbudun ve E.Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasal İlimler Derneği Ortak Yayını, yayın yılı ve yeri yok, s.87-88.

⁶⁹ Bkz. yuk. s.15-18.

sitemlerinde catch-all particiliğe doğru kısmi bir değişimin meydana geldiği, ancak bu değişimin 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında devam etmediği, durakladığı sonucuna varmaktadır⁷⁰. Krouwel, çalışmasında, 1960'ların başına kadar çeşitli göstergeler bakımından açık bir catch-all eğiliminin bulunduğunu, 60'ların sonundan itibaren 80'lere kadar ise genel olarak catch-all eğilimlerinde azalma olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Kirchheimer'in teziyle ilgili temel sorun, catch-all eğiliminin devamlı bir süreç olacağı varsayımından kaynaklanmaktadır. Oysa ki, çalışmada, doğrusal bir eğilim olduğu yönünde hiçbir delil bulunamamıştır. Aksine, Batı Avrupa'da parti dönüşüm yön, zamanlama ve kapsamlarında büyük değişkenlikler bulunmaktadır. Avrupa partileri, benzer örgütsel, ideolojik ve seçmen stratejileri izleyen tek tip bir partiye doğru evrilmemekte, ülkeler içinde ve tüm Batı Avrupa'da partiler arasında hala esaslı farklılıklar bulunduğu gibi, partilerin örgütsel dönüşümleri, siyasi pozisyonları ve seçim stratejileri farklı yönlerde gelişmektedir.

Krouwel'in çalışmasının doğruladığı ve doğrulamadığı başka catch-all varsayımlarına bakacak olursak⁷¹:

- Kitle partileri Batı Avrupa'da büyük ölçüde kaybolmuş ve yeni tip parti teşkilatlanmaları tarafından yerleri alınmış olmakla birlikte, hakim parti tipi, catch-all partiler değildir. Bununla birlikte, kısmi bir catch-all dönüşümü gerçekleşmiştir.
- 1950'ler boyunca ve 60'ların başında, parlamento-dışı demokratik kitle örgütleri kurulması amaçları aniden terk edilmişti, bununla birlikte, Kirchheimer, bazı gelişmeleri de yanlış yorumlamıştır. Örneğin, etkileri azalmakla beraber, üyeler, parti içi karar alma süreçlerinden dışlanmamışlardır. Partilerin siyasi oydaşmaya yönelik sürekli bir eğilim gösterdikleri veya kararlı bir şekilde merkeze yöneldiklerini gösterir bir delil de yoktur.
- Batı Avrupa parti sistemlerine daha az sayıda partinin giderek hakim olacağı, siyasi tepkisizlik ve muhalefetin kaybolması öngörüsünün aksine, 1960'ların ortalarından itibaren başlayan sosyal tepki süreci, yeni siyasi katılım ve temsil şekillerini doğurmuş, ra-

⁷⁰ KROUWEL, 1998, s.230, 250-251.

⁷¹ KROUWEL, 1998, s.223-232.

dikal siyasi partiler ortaya çıkmış, söylemlerde bir kutuplaşma ve parlamentoda ayrışma görülmüştür.

- Parti üyeliğinin çoğu Avrupa ülkesinde sayı ve mali destek aracı olarak önemini kaybetmesi süreci gözlemlenmiştir⁷². Ancak, parti üyeleri, parti elitleri nazarında tamamen önemsiz de değildir. Üyeler, parti toplantı ve kongrelerinde, liderliğe yetki vererek ve kararlarını alenen onaylayarak, onlara meşruiyet kazandırmakta, hatta, üyeler, parti liderlerinin seçildiği en önemli havuzu oluşturmaya devam etmektedir. Üyeler, partinin parlamento adaylarının seçiminde söz haklarını bir ölçüde kaybetmiş olsalar da, liderin seçiminde daha fazla etkinlik kazanmışlardır.
- Kirchheimer'in kuvvet ve kaynakların parti liderliğinin elinde daha fazla toplanması öngörüsü doğrulanmıştır. Kitle partisinin kaybolmasıyla, özellikle parti teşkilatının parlamento içindeki kısmı partilerin hakim kısmı olmuş, parlamento dışı parti güç kaybetmiştir. Parlamento içi parti, mali ve profesyonel çalışanlar bakımından kaynaklarını arttırmış, Kirchheimer'in tahmin ettiği gibi, üyelik aidatları bu masrafları karşılayamaz hale gelmiştir. Ancak, partilerin devlet yardımına giderek çok daha bağımlı hale gelme süreci, 1970'lerde özel kişi ve kuruluşların bağışlarının ağırlık kazanmasıyla durmuştur⁷³.
- Catch-all tezinin aksine, partiler ve seçmenler arasında sabit bir bağın olmaması, seçmen hareketliliğinde beklenen yükselişi doğurmamıştır⁷⁴. Birçok büyük parti seçmen tabanında bir erozyon

⁷² Yerleşmiş demokrasilerin çoğunda siyasi parti üyeliğinin son yıllarda düşüşte olduğu yönünde bkz. GUNTHER/DIAMOND, s.174.

⁷³ Ülkemizde siyasi partilere devlet yardımı ise, ilk defa 1971 yılında 1421 sayılı Kanunla Anayasa'da düzenlenmiştir. Bkz. ÖZBUDUN, Anayasa Hukuku, s.72-73.

⁷⁴ Ancak, 1994 yılında İtalya seçimlerinde, 1885'ten beri Batı Avrupa'da görülen en büyük seçmen hareketliliği, %37.2 lik bir seviyede gerçekleşmiş, parlamentoya giren partilerin hiç biri 1987'den önce aynı ad veya şekilde temsil edilmemiştir. 1993 Kanada seçimleri de, %42'lik bir seçmen hareketliliğine sebep olmuş, bu oran, 70 ve 80'lerdeki ortalamanın beş kat üstünde gerçekleşmiş, iktidardaki Muhafazakar Parti 169 sandalyeden 2 sandalyeye düşmüştür. Bunlar ve başka örnekler de göz önüne alınarak, parti rekabetinin geleneksel kalıplarının giderek yıkıldığı, ve daha açık ancak daha az öngörülebilir bir tarza dönüştüğü, sonuç olarak, seçmen tercihinin ve aynı zamanda yerleşmiş seçmen diziliminin ciddi oranda dengesizleşmesi önündeki büyük bir engelin kalkmasının muhtemel olduğu ifade edilmektedir. bkz. MAIR, Peter, "Party Systems and Structures of Competition", in *Comparing Democracies - Elections and Voting in Global Perspective*, ed. LeDuc L.,

yaşamışsa da, Kirchheimer'in tahmin ettiği seçmen akışkanlığı sadece 70'lerin başıyla 80'lerin ortası arasında görülmüştür.

- Partilerin seçmenlere örgütlü menfaat grupları üzerinden ulaştıkları varsayımını destekleyecek pek veri de yoktur. Parti elitleri arasında, partiyi destekleyen menfaat gruplarından bireylerin daha fazla yer aldığı söylenemediği gibi, örneğin, bakanların bu gruplardan ve parti dışından devşirildiğine yönelik de çok az delil bulunmuştur.
- Profesyonellere ve uzmanlara doğrudan partinin yönetiminde yetki verilmemekte, siyasi elitler bu yetkiyi kendi ellerine almaktadır. Kısmen profesyonelleşme gerçekleşmekteyse de, bu uzmanlar, alınacak kararlar üzerinde tavsiyelerde bulunmakta, siyasetçiler idareyi kendi sıkı kontrollerinde tutmaktadır.
- Çalışmada değerlendirilen 83 partiden hiçbiri tam olarak catch-all özellikleri göstermemektedir. Ayrıca, sadece büyük partilerin catch-all partiler olabilecekleri tezine karşın, küçük partiler de catch-all özellikleri bakımından üst sıralarda yer alabilmektedir. Diğer yandan, büyük ülkelerdeki partiler (Fransa, Almanya, İtalya) genellikle daha fazla catch-all özelliği gösterirken, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Britanya partilerinin catch-all dönüşümü daha yavaş olmuştur.

IV. CATCH-ALL TEORİSİNİN TEORİK VE PRATİK YANSIMALARI

A. Catch-All Sonrası Teorik Yaklaşımlar

Catch-all parti, günümüz siyasi partilerine verilen genel bir isim olmuştur. Nitekim, günümüzde aslında birbirinden farklı örgütsel, ideolojik veya stratejik karakterde olan partilerin temelsiz olarak benzer veya aynı şekilde gruplandırılması eleştirilirken, "catch-all" teriminin bu tür yanlış kullanımlara sıklıkla maruz kaldığı, bunun sebebinin de, terimin, daha eski klasik parti modellerine nazaran çağdaş şartlara uyum sağlayabilecek, daha esnek bir "bakiye kategorisi" şeklinde de facto bir statü kazanması olduğu ifade edilmiştir⁷⁵.

Niemi, R.G., Norris, P., Thousand Oaks, California, Sage Publications, 1996, s.98-100, 105.

⁷⁵ GUNTHER/DIAMOND, s.169.

Bununla birlikte, partilerin ve parti sistemlerinin değişim ve gelişim süreçlerine ilişkin çalışmalar bu noktada durmamıştır. Örneğin, Katz ve Mair'in devletle ilişkiler baz alınarak geliştirilen tipolojisinde, Duverger'in kadro, Neumann'ın bireysel temsil partilerinden kütle partileri ve catch-all partiye oradan da, devlet yardımlarına bağımlılıklarından dolayı devletin bir parçası olan kartel partilerine geçiş süreci tanımlanmaktadır⁷⁶. Liderler ve politikalarının etkinliği üzerinden birbirleriyle mücadele eden catch-all partilerin, önceki siyasi bağlantılarından kopan seçmenlerin değişken tercihlerinden dolayı zamanla zarar görmeleri sonucunda, kendilerine giderek daha fazla devlet desteği tahsis etmeleri ve devlet yardımına bağımlı olmalarıyla; birbirleriyle seçmen desteğini nerede olursa olsun elde etmek için rekabet eden partilerin yerine, diğerleriyle güç paylaşımına giderek devlet nimetlerine erişimlerini garanti altına almakla tatmin olan kartel parti tipolojisi ortaya çıkmıştır. Bu partilerin üyeleri de, aslında, parti için, üye olmayanlardan pek de farklı değildir, örgütlenme gevşektir, sermaye ağırlıklı seçim kampanyaları yürütülür. Katz ve Mair'e göre, catch-all partilerin aksine, kartel partileri, sivil toplum ve devlet arasında bir tür aracılık işlevi görmeyi bırakarak, devletin temsilcileri haline gelmişlerdir.

Öğretide, catch-all parti tanımındaki belirsizlikleri gidermek için yapılan çalışmalara bir örnek olarak Panebianco'nun bürokratik-kitle partilerinden profesyonel-seçmen odaklı partilere doğru değişim teorisi verilmektedir⁷⁷. Bürokratik kitle partisi, Duverger ve Neumann'ın kütle ve kitlesel bütünleşme partilerine benzer şekilde, merkezi rolde atanmış veya seçilmiş bürokrasi, üyeliğin önemini koruması, kuvvetli dikey örgütlenme, üyelik aidatları ve yan örgütler vasıtasıyla finansman ve ideolojiye verilen önemle ayırt edilmektedir. Profesyonel-seçmen odaklı parti ise, merkezde profesyonel idare, zayıf dikey hiyerarşi, seçilmiş temsilcilerin önemi, menfaat grupları ve devlet yardımı ile finansman, ideoloji dışı konu ve menfaatlerin vurgulanmasıyla ayırt edilmektedir. Bu teoriye yönelik eleştirisinde Wolinetz özetle, Kirchheimer gibi, Panebianco'nun da, yeknesaklaştırıcı eğilimlerin ağır basacağını düşündüğü, partilerin, seçim mücadelesi içinde tercih ede-

⁷⁶ WOLINETZ, s.139, 148-149

⁷⁷ WOLINETZ, s.146-148.

bilecekleri çok farklı yöntemleri nazara almadığı, aksine, partilerin, başlangıçtaki farklılıkları ve kökenleri ne olursa olsun, profesyonel-seçmen odaklı parti olmanın cazibesine kapılacaklarını varsaydığını belirtmektedir.

Wolinetz ise, partilerin veya hiziplerin değişik boyutlarını yansıttığını, ayrıca parti yapı ve örgütlenmesiyle ilgili olduğunu iddia ettiği bir ayrım geliştirmiştir. Ona göre partileri, oy, politika veya makam odaklı partiler olarak üçe ayırmak mümkündür⁷⁸. Politika odaklı partiler, siyasi amaçların takibine ağırlık verirken, oy odaklı partilerin birinci amacı oy sayısını azami seviyeye çıkarmak ve seçimleri kazanmak, makam odaklı partilerin ise, diğer partilerle güç paylaşımını veya oy oranının en üst seviyeye çıkarılmasını engelleyecek stratejiler izlenmesini gerektirse bile, liderlerini hükümete sokarak makamın menfaatlerinden faydalanmayı garanti altına almaktır. Politika odaklı partilerin kapsamına sadece iyi tanımlanmış/ ifade edilmiş programları olan partiler değil, tek-konulu partiler ve tepki partileri de girmektedir. Bu partilerin üye sayısının çok olması gerekmesede, aktif üyeleri vardır. Kuzey Avrupa sosyal demokrat partileri, birçok liberal ve bazı Hıristiyan demokratlar, yeşiller, sol-liberaller, bazı yeni sağ partiler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Oy odaklı partilere, aralıklı olarak faal olan ve politik taahhütleri seçimden seçime değişen Kanada partileri, sabit program niteliğinde içerikten yoksun ABD partileri, sabit ideolojik eğilimi olmayan, lider odaklı Fransız Chirac RPR'si, Alman Hıristiyan Demokrat Birlik Partisi gibi klasik catch-all partiler örnek verilmiştir. Makam odaklı partiler ise, kendilerini bir koalisyon ortağı olarak tercih edilmeyecek bir noktaya sürükleyecek siyasi taahhüt ve söylemlerden kaçınacaktır. Buna örnek olarak da, Hollanda'nın Hıristiyan Tarihi Birlik Partisi, orta çizgideki Belçika partileri, 1993 öncesi İtalyan parti sistemindeki küçük partiler gösterilmektedir. Bu ayrımda, catch-all partiler, oy odaklı partilere, kartel partileri ise, makam odaklı partilere yaklaşık olarak denk gelmektedir⁷⁹.

Bugün birçok ülkede, kadro ve kütle partileri arasındaki ayrım belirsizleşmiştir. Gelineen noktada, birçok eski kadro partisi daha sağlam bir örgütsel yapıya sahip bulunmakta, kütle partileri ise, daha önce sağ-

⁷⁸ WOLINETZ, s.149-153.

⁷⁹ WOLINETZ, s.159.

ladıkları üye-seçmen oranını yakalayamamaktadır. Öğretide, Hollanda örneğinde modern kadro partilerinin ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu partilerin özelliği, alt seviyeye karşı yüksek derecede sorumlu profesyonel liderlik gruplarının hakimiyeti, düşük bir üye-seçmen oranına karşın, üyelerin, finans kaynağı, siyasi makamlar için adayların seçimi gibi konulardan önemini koruması, seçmenlere karşı bir yandan catch-all seviyesinde olmayacak diğer yandan geleneksel olarak ilişkili olunan menfaat gruplarına vurgu yapmayacak geniş bir eğilim yelpazesi sunması, hem belli bir imajı korumak hem de belli bir ölçüde iç demokrasiyi sürdürmek için yapısal olarak kitle partisi teşkilat bağlarını koruması, mali bakımdan hem devlet yardımlarına hem de üyelerin bağış ve aidatlarına dayanması olarak sayılmıştır. Diğer ülkeler için çok açıklayıcı olmayacağı da belirtilen bu ayrımın, özellikle parti üyelerinin ve liderliğinin rolleri ve parti içi demokrasinin korunması kaygısı bakımından klasik catch-all partilerden ayrıldığı ifade edilmektedir⁸⁰.

B. Ülke Uygulamalarında Catch-All

1. Almanya

Kirchheimer'in makalesinde, Almanya partilerinin catch-all parti örneği olarak açıkça verildiğini yukarıda belirtmiştik⁸¹. Yakın zamanda Almanya üzerinde yapılan bir araştırma ise, 1949-2005 arasında Alman partilerinin ideolojik ve seçmene yönelik pozisyonlarının, catch-all tezini doğrulamadığını ileri sürmektedir⁸². Bu araştırmaya göre, öncelikle, CDU ve SPD'nin birbirlerine ideolojik olarak yaklaştığı süreçler olduğu gibi, uzaklaştığı süreçler de görülmektedir. Genel olarak, 1957-1976 arasında sabit görünen ideolojik mesafe, 1976-2002 arasında artmış ve ortalamanın üzerinde seyretmiş, 2005 seçimlerinde ise, her iki parti tekrar merkeze yaklaşmıştır. Partilerin ortalama seçmene mesafelerine bakıldığında ise, CDU'nun ortalama seçmene daha yakın bir çizgi takip ettiği, genel manada "*sorumlu parti*" görüntüsü verdiği, bu çizgiden ayrıldığında oy ve iktidar kaybettiği, SPD'nin ise, "*kendi seçmenine karşı daha sorumlu parti*" görüntüsünde olduğu, hatta iktidar-

⁸⁰ Koole'den naklen WOLINETZ, s.142; GUNTHER/DIAMOND, s.195, dp.15.

⁸¹ Bkz. yuk. s.14.

⁸² WILLIAMS, Michelle Hale, "Kirchheimer Revisited: Party Polarisation, Party Convergence, or Party Decline in the German Party System", *German Politics*, Vol.17, No.2, June 2008, s.105-123 (WILLIAMS, German Party System olarak anılacaktır).

da bulunduğu zamanın %40'ının, ortalama seçmenden uzaklaştığı zamanlara denk geldiği belirtilmiştir (EK). Parti üyeliği bakımından ise, 1980 sonrasında keskin bir düşüş gözlemlendiği, 1961-1998 arasında seçmen hareketliliğinin arttığı ve seçmen sadakatinin azaldığı ifade edilmekle birlikte, daha dikkatli bir inceleme sonucunda, bu hareketliliğin, Kirchheimer'in beklentisinin aksine, sol-sağ blokları arasında değil, aynı blok içinde gerçekleştiği belirtilmektedir.

Kanaatimizce, Almanya örneğine ilişkin, yaklaşık 50 yıl geriye bakarak oluşturulan yukarıdaki veriler, catch-all tezini doğrulamıyorsa da, aynı çalışmada kullanılan tablolardan yola çıkarak, Kirchheimer'in makalesini yazdığı 1950'lerin sonu ve 1960'lı yıllarda, CDU ve SPD arasındaki ideolojik ayrımın en aza indiği ve her iki partinin de merkeze yaklaşarak bu dönemde ortalama seçmeni takip ettiğinin açıkça görüldüğü söylenebilir. Bu durum, Kirchheimer'in yaptığı tahlilin, elindeki verilere göre oldukça sağlıklı olduğunu göstermektedir.

2. İtalya

İtalya örneğine yönelik incelemelerde ise, 1994 öncesi ve sonrası kesin olarak ayrılmaktadır. 1994 öncesinde, İtalyan Hristiyan Demokrat Partisi (DC) kısmen catch-all özellikler gösterse de, son tahlilde, hem DC hem de İtalyan Komünist Partisi (PCI) kitle partisi özelliklerini muhafaza etmişlerdir⁸³. DC, 1944 yılında kitle partisi olarak kurulmuş, Katolik ve anti-komünist sınıflar arası bir parti olarak tanımlanmaktadır. Catch-all partilere yaklaşan yönü olarak da, dini inanç ve komünizm karşıtlığı dışında, söylemlerinin tutarlı siyasi mesajlar içermemesi gösterilmektedir. Ancak, tamamen siyasetin merkezine yönelmemesi de göz önüne alınarak, esnek ve catch-all'un sadece bazı özelliklerini gösteren bir parti olarak anılmaktadır. PCI da, özellikle 1968'deki Prag Baharı sonrasında Sovyetler Birliğine yönelik tutumunu değiştirse de, ideolojik olarak çizgisini genel olarak korumuş ve kitle partisi olarak kalmıştır. Üye sayısı da, çok keskin bir düşüş göstermemiştir. Bu dönemde, PCI ve DC merkeze yaklaşarak benzeşmedikleri gibi, küçük partilerin gücü de, catch-all'un gerektirdiği iki partili sistemin aksine düşmemiştir.

⁸³ FORESTIERE, s.577-580.

1994 sonrası İkinci Cumhuriyet olarak da anılan dönemde İtalya parti sisteminin ise, catch-all partilerden ziyade, "catch-all bloklar"ı doğurduğu belirtilmektedir. Catch-all blok ise, catch-all olsun olmasın, tek catch-all parti gibi hareket etme konusunda önceden anlaşılan ve bu şekilde hareket eden münferit partilerin oluşturduğu grup olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde, catch-all tezinin bazı özellikleri İtalya parti sisteminde gözlemlenmiştir. Öncelikle, merkez sağ ve merkez sol iki blok, merkezdeki seçmenin oyunu almak amacıyla, oy artırıcı stratejiler uygulamaktadır. Parti liderlerinin, önemli siyasi kuruluşları kontrol altına alma mücadelesi ve hesapları yanında, kamuoyu önünde fikre dayalı tartışmalar ikinci planda kalmıştır. Parti liderleri, kitle iletişim araçlarının da yardımıyla, ön plana çıkmış, belki de bunun bir sonucu olarak, İtalya siyaseti, "başkancılaştırmış", başbakan ve yürütme organının hakimiyeti artmıştır. Partilerin oluşturduğu bloklar, oylarını azamiye çıkarmak için merkeze yönelim işaretleri de göstermektedirler. Küçük partiler, varlıklarını sürdürmekteyseler de, bu durum büyük ölçüde seçim sisteminin sonucu olarak görülmektedir⁸⁴.

3. Fransa

Fransa'da, partilerin örgütlerinin, Duverger'in zamanındaki kadar gevşek olmadığı, Cumhuriyet İçin Birlik (RPR) partisinin, nispeten büyük bir üye tabanını teşkilatlandığı ama, bir kitle partiden beklenen üye etkinliğinin görülmediği, dolayısıyla ne kadro ne kitle partisi olmadığı belirtilmektedir. Fransız Sosyalist Partisinin (PS) de tipik kitle partisi olmadığı, 1970'li yıllardaki etkin katılımın artık sağlanmadığı, üye-seçmen oranının da hiçbir zaman yüksek olmadığı ifade edilmektedir. PS, modern kadro partisinin birçok özelliğini taşımakla birlikte, iç hizipçiliği ölçütleri arasında yer almamaktadır. RPR de, kitle örgütlenmesi özelliğini göstermektedir, ancak, hesap verebilirlik veya parti içi demokrasi ölçütleri bakımından modern kadro partilerine uymamaktadır⁸⁵. Fransız parti sistemi için yapılan bir araştırma, bireysel ve toplumsal seviyede Fransa'da catch-all tezinin doğrulanmadığını, parti ve parti sistemindeki gös-

⁸⁴ FORESTIERE, s.573, 587-588.

⁸⁵ WOLINETZ, s.141, 143.

tergelerin ise büyük ölçüde catch-all tezini teyit ettiğini belirtmektedir. Buna göre, sosyal bölünmeler ve ideolojik ayrımlar, Fransız siyasetinde belirleyici rol oynamaya devam etmektedir. Seçmenler bakımından, mevcut partilerden memnuniyetsizlik duyulmakta ve bu durum catch-all tezini desteklemekteyse de, üye sayısında ciddi bir düşüş olmadığı, oy kullanma oranının düşmediği, seçmenin parti sistemine ilgisinin devam ettiği sonuçlarına varılmıştır. Partiler bakımından ise, siyaset ve söylemlerinde diğer partileri ve ortalama vatandaşı takip ettikleri, merkeze yaklaşarak, taban genişletme çabası içinde oldukları gözlenmiştir. Parti sisteminin ise, iki kutuplu ve büyük partilerin tekelinde geliştiği, hükümetin bu partilerce belirlendiği, parti sayısındaki azalmanın ise, Fransa'nın kendine has bazı sebeplerle engellendiği, tüm bu verilerin de catch-all tezini desteklediği belirtilmiştir. RPR ile diğer bazı Chirac'çı sağ-liberal partilerin 2002 yılında oluşturdukları Halk Hareketi İçin Birlik (UMP) partisinin ise, özellikle 2007 seçimlerinin sonrasında, catch-all partinin iyi bir örneği olabileceği değerlendirilmektedir⁸⁶.

4. Türkiye

Gelişmiş ülkelerdeki catch-all süreçlerini inceledikten sonra, ülkemizdeki duruma ilişkin görüşleri de kısaca aktarmak ve incelemekte fayda bulunmaktadır.

Ülkemizdeki parti sistemine genel bir bakış olarak, Özbudun, Avrupa'nın birçok bölgesinde, partilerdeki örgütsel değişikliklerin kitle partisinden catch-all parti ya da kartel parti modeline doğru olduğunu, ancak Türkiye'de kitle partisi safhası yaşanmadan, kadro partisinden catch-all parti ya da kartel partisi aşamasına geçildiğini ifade etmektedir⁸⁷.

Yukarıdaki görüşe paralel şekilde, Osmanlı Devletinin son dönemindeki İttihat ve Terakki başta olmak üzere önemli partilerin ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk partileri olan CHP ve DP'nin kadro partileri özellikleri gösterdiği, esasen, kitle partisi niteliğinde bir partinin

⁸⁶ WILLIAMS, French Twist, s.610-611.

⁸⁷ ÖZBUDUN, Ergun, *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, çev. Ali Resul Usul, İstanbul, 2003, s.94.

ülkemizde ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, özellikle Anavatan Partisi (ANAP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin catch-all parti özellikleri öğretide gündeme gelmiştir.

Özbudun'a göre, 1980'li yıllara damgasını vuran ANAP, çok çeşitli kesimleri bir araya getiren bir kitle partisi, hatta bir herkesi kucaklayan (catch-all) partiydi⁸⁸. Kalaycıoğlu da, ANAP ve AKP'nin, muhafazakâr toplumsal güçlerin ve liberal ekonomik menfaatlerin yeni partileri olarak kendilerini takdim ettiklerini ve catch-all partiler olarak sundukları geniş ideolojik mesajlar ile, asıl duruşları konusunda seçmeni sıklıkla zihin karışıklığına sevk ettiklerini ifade etmektedir. Nitekim, ANAP dört ana siyasi akımı –milliyetçilik, İslamcılık, liberalizm ve sosyal demokrasi- safları içinde bulundurmakla övünmekteydi⁸⁹.

ANAP'ın tüzük ve programında bu durum açıkça göze çarpmaktadır. ANAP'ın 1984 tarihli tüzüğüne göre, *"Anavatan Partisi, ...Milliyetçiliği, milli ve manevi değerlere bağlılığı düstur ittihaz eden, ...Asıl olan fertlerin ve topluluğun mutluluğudur görüşü içerisinde sosyal adalete ve fırsat eşitliğine inanmış, ...İktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul eden; ...siyasi bir partidir"* (m.2). Aynı durum, ANAP programının önsözüne şu şekilde ifade edilmiştir: *"Milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir siyasi partiyiz. Bunun için, daha önceki siyasi eğilimleri ne olursa olsun programımıza inananları birliğe ve beraberliğe davet ediyoruz"*.

ANAP'ın kurucuları da, partiyi benzer şekilde tanımlamaktadır: *"ANAP'ın çağdaş, hoşgörülü, merkez sağda, tutucu olmayan muhafazakar, birleştirici milliyetçi, piyasa ekonomisini benimsemiş bir kitle partisi olduğuna itiraz eden hiçbir görüşe rastlanmamıştır. Bu durum da, ANAP'ın ilkesel yönden bir meselesi olmadığına kanıtıdır. Ancak ANAP kimliğinin net tanımı konusunda ağırlıklar bakımından yorumların olduğu düşünülebilir"*⁹⁰.

⁸⁸ ÖZBUDUN, Ergun, "Türkiye Siyasetindeki Bölünme Çizgisi", *Zaman*, 17.08.2007 (ÖZBUDUN, Zaman olarak anılacaktır).

⁸⁹ KALAYCIOĞLU, Ersin, "Attitudinal Orientation to Party Organisations in Turkey in the 2000s", *Turkish Studies*, 2008, Vol.9 No.2, s.299.

⁹⁰ TAŞAR, Mustafa, *1983'den 2000'li Yıllara Anavatan*, II.Baskı, Temmuz 1991, Nurol Matbaacılık, Ankara, s.134.

ANAP'ın özellikle belirli bir ideoloji ile kendisini kısıtlamaması sonucunda geniş bir seçmen tabanına hitap ettiği, bu nitelikleriyle catch-all partilerin ülkemizdeki tipik örneği olduğu söylenebilir. Örgütsel bakımdan da, özellikle ilk genel başkan Turgut Özal önemindedir. Nitekim, Özal'ın özellikle medyanın kullanımına önem verdiği, örneğin, "İcraatın İçinden" programları ile liderin kamuoyundaki görünürlüğünün arttığı, buna karşılık kitle partilerindeki üye tabanının yönetim ve seçim kampanyalarındaki ağırlığının görülmediğini düşünmekteyim.

AKP ise, öğretilerde, genellikle catch-all parti olarak nitelendirilmektedir. Özbudun'a göre, AKP, kırsal ve kentsel bölgelerden yükselen muhafazakar burjuvazi ile büyük kentlerin yoksul kesimlerinden oy alan tipik bir "herkesi kucaklayan" (catch-all) partidir⁹¹. Kalaycıoğlu tarafından, AKP'nin, merkez ve sağ ideolojilerin hepsini kapsamakla övüldüğü ve Türk parti sisteminin yeni merkezini oluşturduğunu sıklıkla ifade ettiği belirtilmektedir, AKP, "catch-all" bir parti olarak tanımlanmaktadır. Nitekim, catch-all partilerin temel özelliklerinden olan, seçmenlerin, ideolojik tercihlerden değil, pragmatik hata ekonomik/maddi menfaatleri nedeniyle AKP ve ANAP'a yöneldiği belirtilmektedir⁹². AKP seçmeninin partiye yönelik algısı da, catch-all imajını kuvvetlendirmektedir. AKP seçmeni, AKP'yi ılımlı merkez sağ, dindar fakat ılımlı laik bir parti olarak görmektedir. Parti, ılımlı Kemalist, hafifçe İslamcı, ılımlı Türk milliyetçisi, biraz da Kürt milliyetçisi, genel olarak demokratik görülmektedir⁹³.

Bir diğer görüşe göre, AKP, örgütsel gelişme bakımından kitle partisine en yakın parti olarak değerlendirilmektedir⁹⁴.

⁹¹ ÖZBUDUN, Zaman, 17.08.2007.

⁹² KALAYCIOĞLU, s.299.

⁹³ GUIDA, M./TUNA, T., "Centre-Periphery Divide as a Key to Understand Electoral Choices in Istanbul", *European Journal of Economic and Political Studies*, 2009, Vol. 2, No.2, s.138 (<http://ejeps.fatih.edu.tr/docs/articles/25.pdf> adresinden 20.02.2011 tarihinde ulaşılmıştır).

⁹⁴ USUL, Ali Resul, "Ergun Özbudun'un Türk Siyaset Bilimine Katkılarının Değerlendirilmesi", *Özbudun'a Armağan Cilt I: Siyaset Bilimi, Yetkin Yayınları*, Ankara 2008, s.11.

AKP'yi catch-all partilere yaklaştıran en önemli husus, seçmen tabanını genişletme çabalarıdır. Bu kapsamda, özellikle etnik ve dini olarak toplumda azınlıkta bulunan grup mensuplarına yönelik sembolik jestlere ve catch-all stratejilere dikkat çekilmektedir⁹⁵. Bu kapsamda, belli bir sınıfa dayanan kitle partilerinden farklı olarak, AKP'nin seçim başarısı, sınıf-üstü ittifaklar kurabilme becerisine de bağlanmaktadır⁹⁶. Ancak, diğeryandan, AKP'nin, bu catch-all stratejilerden ziyade, Müslüman muhafazakar elitlerin genişleme ve güçlenmesinden daha fazla yarar sağladığı belirtilmektedir⁹⁷.

AKP'nin seçmen tabanına daha yakından bakmak, catch-all niteliklerini değerlendirebilmek bakımından gereklidir. AKP üye sayısı olarak 4 milyon rakamına yaklaşmış olması, kitle partilerine yaklařtırmaktadır⁹⁸. Ancak, araştırmalarda, AKP seçmenin, oldukça dindar nitelikleri göze çarpmaktadır⁹⁹. Bu veriye paralel şekilde, AKP seçmenin köken olarak, DP ve AP'nin liberal-muhafazakar merkez sağ geleneğinden ziyade, Milli Görüş'ün siyasi İslamcı geleneğine daha iyi oturduğu belirtilmektedir. Nitekim, ebeveynleri Milli Görüş taraftarı olan seçmenlerin, ebeveynleri DP-AP'li seçmenlere göre AKP'yle daha fazla özdeşim kurduğu, bu nedenle de, siyasi İslam ve din ve vicdan hürriyetine ilişkin hassasiyetlerin, AKP'ye yönelik eğilimlerde halen bir miktar rol oynadığı ifade edilmektedir. Ancak, özellikle 2007 seçimlerinde, AKP, İslamcı olamayan hatta laik ve eski CHP'li üyeleri de saflarına katmıştır. Kökenleri sağ kesimin tamamına yayılmış olsa da, AKP, milli görüş kökenlilere daha cazip gelmektedir¹⁰⁰. AKP, resmi olarak laik, ancak, dindar seçmenin desteğine dayanan, bu nedenle, dini ifade ve talepleri laik bir politikaya dönüştüren, bu şekilde İslamcı sivil toplumun laik bir temsilcisi olarak da görülmektedir. Bir görüşe göre, AKP'nin doğrudan İslamcı politikalar takip etmeden, İslamcı STÖ'ler vasıtasıyla dini talepleri organize etmesi, İslamcı eğilimli ve seçmen tabanı bakımından catch-

⁹⁵ GUIDA/TUNA, s.129.

⁹⁶ Öniş'ten naklen ÖZLER, Ş.İlgü/SARKISSIAN, Ani, *Negotiating Islam, Civil Society and Secularism: The Justice and Development Party in Turkey*, s.19 (http://papers.ssrn.com/Sol3/papers.cfm?abstract_id=1451116 adresinden 20.02.2011 tarihinde erişilmiştir).

⁹⁷ GUIDA/TUNA, s.130.

⁹⁸ ÖZLER/SARKISSIAN, s.21.

⁹⁹ GUIDA/TUNA, s.136.

¹⁰⁰ KALAYCIOĞLU, s.309-311.

all bir parti olarak varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Nitekim, AKP türü Müslüman-demokrat partilerin İslamcılardan temel farklarından birisi de, demokratik ilkelere inanan, bu nedenle de, parti programlarını, çok partili rekabetçi bir yapıda en çok oyu almak üzerine kuran, faydacı politikalara dayanmasıdır¹⁰¹.

İdeolojik bakımdan incelendiğinde, AKP'nin, esasen, Müslüman demokrat yerine, belirli bir ideolojiye dayanmayan muhafazakar demokrat¹⁰² tabirini kabul ettiği, partiye ve Türkiye'ye has çeşitli fikirleri bir araya getirmesinin, onu hem sağda bir catch-all parti, hem de geniş bir dindar-muhafazakar tabanın temsilcisi haline getirdiği ifade edilmektedir¹⁰³. Nitekim, Özbudun'a göre, AKP ve CHP'yi ayıran farklar, ekonomik politika farklılıkları değildir. Hatta, Özbudun'un alıntı yaptığı Öniş'e göre, bazı bakımlardan AKP, CHP'ye oranla daha fazla üçüncü yolcu, Avrupa tarzında bir sosyal demokrat parti izlenimi vermektedir. AKP, Milli Görüş politikalarından çok farklı politikalar izlemekte, laiklikle barışık bir görünüm vermekte, Milli Görüşçü partilerden çok daha geniş bir tabana hitap etmekte olup, merkez sağın rakipsiz partisi olarak da nitelendirilmektedir¹⁰⁴. Bu çerçevede, AKP, ne eski merkez sağın, ne de milli görüşün basit bir devamı olarak görülmemekte, bir yandan, muhafazakar-gelenekçi, diğer yandan piyasa kapitalizmi içinde ekonomik liberalleşmeyi savunan sağ parti olarak değerlendirilmektedir. Liberal-muhafazakar bu parti, giderek ekonomik eğilim olarak liberalleşen, sosyokültürel olarak gelenekçi-muhafazakarlaşan bir topluma hoş gelen kitle, hatta catch-all bir partidir¹⁰⁵.

Örgütsel yapı bakımından, AKP, parti içi demokrasi sözünü yerine getirememiş görünmektedir¹⁰⁶. Lider karizmasının ve parti liderliğinin, catch-all partilere uygun şekilde, ön planda olduğu görülmektedir. Bu durum, seçmenin, oy tercihini ifade ederken genellikle parti

¹⁰¹ ÖZLER/SARKISSIAN, s.7-9,13.

¹⁰² Türkiye Cumhuriyeti'nin 59. Hükümet Programı (<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=24> adresinden 22.02.2011 tarihinde erişilmiştir).

¹⁰³ ÖZLER/SARKISSIAN, s.14.

¹⁰⁴ ÖZBUDUN, Zaman, 17.08.2007.

¹⁰⁵ KALAYCIOĞLU, s.312

¹⁰⁶ ÖZLER/SARKISSIAN, s.15

genel başkanı ve Başbakan'ın adını belirtmesinden de anlaşılmaktadır. Bu durum, yukarıda belirtildiği şekilde¹⁰⁷, seçmen sadakatinin liderin parti başında bulunduğu sürece sağlanmasını büyük ölçüde teminat altına alırken, olası bir lider değişikliğinde seçmen sadakatini sağlamayı da zorlaştıracaktır.

AKP 2010 yılı gelirleri içinde devlet yardımları %93'lük bir dilimi oluşturmakta olup, bu konuda da, catch-all partilerle benzeşmektedir¹⁰⁸. Ancak, ülkemizde, üye aidatlarının genel olarak siyasi partilerde, özellikle de merkez sağ partilerde parti gelirlerinin cüzi bir kısmını oluşturduğu¹⁰⁹ göz önüne alındığında, bu durumun bir catch-all parti olma belirtisi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini düşünmekteyim.

Türkiye'nin gelişen sanayi toplumu içinde, benzer popülerliğe sahip bir sol parti veya bir sol catch-all partinin ortaya çıkması konusunda ise, öğretilerde ümit verici görüşler beyan edilmemekte, toplumun %20'den daha azının kendisini sol olarak tanımladığı bir toplumda böyle bir pozisyonun nasıl geliştirilebileceğinin de muğlak olduğu belirtilmektedir¹¹⁰.

Guida/Tuna'nın araştırmasına göre, Türkiye'de sosyal bölünmelerin, özellikle merkez-çevre bölünmesinin siyasi sistemde hakim bir faktör olması, partilerin seçmen kitlesine yatay olarak hitap edememesi ve toplumu bir arada tutma görevlerini yerine getirememesi endişe vericidir. Partilerin toplumsal bölünmeler arasında bir köprü görevi görememeleri ve bu bölünmeler paralelinde konumlanmaları, toplum içinde mevcut gerilimleri ortadan kaldırmamakta, aksine ülkenin demokratikleşme sürecine zarar vermektedir¹¹¹. Bu değerlendirmeler, Türkiye'deki partilerin catch-all partilere dönüşmesinin, toplumsal çatışmaların azalmasına katkıda bulunacağı şeklinde de yorumlanabilir.

¹⁰⁷ yuk. s.17-18.

¹⁰⁸ http://www.akparti.org.tr/media/www/html/gelirgider/gelir_gider.htm (19.02.2011).

¹⁰⁹ UZUN, s.110

¹¹⁰ KALAYCIOĞLU, s.312

¹¹¹ GUIDA/TUNA, s.141-142

5. Diğer Ülkeler

ABD partilerinin, aday merkezli hizipçi mücadeleler için iyi bir çerçeve oluşturdukları ve Duverger'in klasik örnekleri ve Hollanda örneğinden farklı olsalar da en iyi kadro partisi olarak tanımlandıkları¹¹² ifade edilmekle birlikte, öğretilerde, catch-all partiler olarak da ifade edilmekte¹¹³, diğer yandan, mevcut parti tipolojilerine tam olarak uymayacakları da ileri sürülmektedir¹¹⁴.

Bir başka görüş ise, ABD'deki partilerin, 19.yüzyılda kitle partisi özellikleri göstermekle birlikte, 1890'lardan itibaren bu özelliklerini kaybetmeye başladıkları yönündedir. Bu tarihten sonra, ABD partilerini bir tür kadro partisi olarak nitelemek mümkün olsa da, ne kitle ne de kadro partisi özelliklerine tam uymamaktadır. Aynı zamanda, sosyal gruplarla bağlantıları zayıflayan ABD partileri, catch-all stratejiler izlemeye de başlamışlardır. Ancak, ABD partilerinin baştan itibaren sınıf tabanlı olmamaları, ademi merkezizetçi parti örgütlenmesi nedeniyle aynı toplumsal sınıfın farklı şehirlerde farklı partilerde örgütlenmesi, başkanlık sisteminin de tesiriyle iki büyük parti etrafında toplanan grupların, kendi sınıf partilerini kurmamaları nedenleriyle, ABD ve Avrupa catch-all süreçlerinin gelişimi esas itibariyle farklıdır. Bu nedenle, Avrupa'da Kirchheimer'in gündeme getirdiği catch-all partilerin, "*Avrupa siyasetinin Amerikalalaşması*" olarak değerlendirilmesi de yanıltıcı olacağı sonucu ifade edilmektedir¹¹⁵.

Diğer yandan, ABD Cumhuriyetçi Partisinin, özellikle 1980'den itibaren ulusal düzeyde giderek daha yoğun bir ideolojik söylem içine girdiği ve çatışmacı bir üslup benimsediği, bu nedenle de, klasik catch-all çizgisinin dışına çıktığı belirtilmektedir. İki ana blok da catch-all stratejileri uyguladıklarından, bir "*catch-all parti siteminden*" de söz edilebilecektir¹¹⁶.

Tayvan'daki Kuomintang partisinin, yarı-Leninist partiden, catch-all partiye oldukça uzun süren dönüşümünü tamamlamak üze-

¹¹² WOLINETZ, s.143.

¹¹³ Örn. ABD Demokrat Partisi için GUNTHER/DIAMOND, s.186.

¹¹⁴ GUNTHER/DIAMOND, s.168.

¹¹⁵ WARE, Alan, "*American Exceptionalism*", *Handbook of Party Politics*, ed. Katz, R.S./Crotty, W., Sage Publications, 2006, s.275-276.

¹¹⁶ GUNTHER/DIAMOND, s.191.

re olduğu, Kore'nin ana partilerinin de catch-all partilerin pek çok özelliğini taşıdığı, ancak yerel özelliklerinin de ağır bastığı ifade edilmektedir¹¹⁷.

V. SONUÇ

Çağdaş demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partiler, sürekli bir gelişim içinde olan toplumdaki değişime paralel olarak, muhtelif şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın başlarından itibaren, birçok bilim adamı, siyasi parti sistemlerini ve tipolojilerini tasnife çalışmıştır.

Söz konusu çalışmalar, partilerin, çağdaş rejimlerdeki belirleyici rolü nedeniyle son derece önemlidir. Zira, bu çalışmalar, salt akademik merakın tatmin edilmesinin ötesinde, sağlayacağı veriler ışığında, insanoğlunun siyasal ve toplumsal huzuruna da katkı sağlayacaktır.

Geçtiğimiz yüzyılda yapılan bu yöndeki çalışmalar içinde, Kirchheimer'ın "*catch-all*" teorisi, parti sistemlerinde günümüzde gerçekleşen birçok değişikliğe ışık tutabilecek niteliktedir.

II.Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da görülen refah artışına paralel olarak, siyasi partilerde ideolojik söylemlerin yumuşatılması, geleneksel sınıfsal taban dışındaki kitlelere açılım, örgütün ve üyelerin önemini kaybetmesi ve partilerin merkeze ve birbirlerine yaklaşması olarak özetlenebilecek catch-all partileşme sürecini Kirchheimer'ın kaçınılmaz bir gidişat gibi algılaması, öğretilerde eleştirilmişse de, kanımca, bu eleştiriler çok yerinde değildir. Zira, Kirchheimer'ın elindeki veriler itibarıyla vardığı sonuçlar doğru olup, sonraki olay ve eğilimlere bakarak bir yanlışlamaya gitmek haksızlık olacaktır.

Nitekim, günümüzde de, birçok ülkede, kısmi de olsa catch-all eğilimli partiler görülmekle birlikte, tümünden catch-all partilerin hakim olduğu bir parti sistemi, hatta her yönüyle Kirchheimer'ın tarifine uyan bir catch-all parti bulmak imkansız gibi görünmektedir.

¹¹⁷ GUNTHER/DIAMOND, s.186. Ancak, Leninist parti ifadesini, ideolojik değil, örgütsel özellikleri ve demokrasiyi bir vasıta olarak gören hegemonik anlayışı nedeniyle kullandıklarını ifade etmeliyiz. Örgütsel anlamda Leninist parti için bkz. GUNTHER/DIAMOND, s.179-180.

Diğer yandan, catch-all eğilimli partilerin geniş kitlelerin siyasi katılımını sağlama konusunda isteksiz olmaları, siyasi devşirme bakımından yine kitlelere açık olmamaları, siyaseti sırf iktidara gelme ve devlet yönetme vasıtası olarak görmeleri, kitlelerin beklenti ve fikirlerinin seslendirilmesi konusunda hassasiyet taşımamaları, vatandaşların demokratik düzenden beklentilerinin karşılanması noktasında zafiyet doğurabilecek hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Ülkemizde, Avrupa demokrasilerindekilere benzer şekilde kitle partilerinin siyasi hayatta yer almamış olması, parti sistemlerinin dönüşümüyle ilgili söz konusu teorilerin birebir yansımaları görmemizi de engellemektedir. Ancak, genel olarak ANAP ve kısmen de AKP'nin catch-all partilerin ülkemizdeki örnekleri oldukları kabul edilmektedir.

KAYNAKLAR

59. Hükümet Hükümet Programı

ANAVATAN Partisi Tüzüğü, 26.12.1984.

ANAVATAN Partisi Programı (<http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html> adresinden 17.02.2011 tarihinde erişilmiştir).

Adalet ve Kalkınma Partisi Parti Programı

DUVERGER, Maurice, *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Mayıs 1974, Ankara.

FORESTIERE, Carolyn, "Kirchheimer Italian Style-Catch-All Parties or Catch-All Blocs", *Party Politics*, 2009, Vol.15, No.5, s.573-591.

GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, Ekim 2009.

GUIDA, M./TUNA, T., "Centre-Periphery Divide as a Key to Understand Electoral Choices in Istanbul", *European Journal of Economic and Political Studies*, 2009, Vol. 2, No.2, s.129-143 (<http://ejeps.fatih.edu.tr/docs/articles/25.pdf> adresinden 20.02.2011 tarihinde ulaşılmıştır).

- GUNTHER, Richard/DIAMOND, Larry, "*Species of Political Parties: A New Typology*", *Party Politics*, 2003, Vol. 9. No.2, s.167-199.
- KALAYCIOĞLU, Ersin, "*Attitudinal Orientation to Party Organisations in Turkey in the 2000s*", *Turkish Studies*, 2008, Vol.9 No.2, s.297-316.
- KAPANİ, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.
- KIRCHHEIMER, Otto, "*The Transformation of the Western European Party Systems*" in "*Political Parties and Political Development*" ed. La-Palombara, J. and Weiner, M., Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1966, s. 177-200.
- KROUWEL, André, *The Catch-All Party in Western Europe 1945-1990-A Study in Arrested Development*, Vrije Universiteit, 1998 (<http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/1871/13043/1/4664.pdf> adresinden 12.11.2010 tarihinde erişilmiştir) (KROUWEL, 1998)
- KROUWEL, André, "*Otto Kirchheimer and the Catch-All Party*", *West European Politics*, Vol. 26, No.2 (April 2003), s.23-40 (KROUWEL, 2003).
- LAPALOMBARA, Joseph, "*Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later*", *Party Politics*, 2007, Vol.13, No.2, s.141-154 (<http://ppq.sagepub.com/content/13/2/141> adresinden 15.01.2011 tarihinde erişilmiştir).
- LIJPHART, Arend, *Çağdaş Demokrasiler-Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, çev. E.Özbudun ve E.Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, yayın yılı ve yeri yok.
- MAIR, Peter, "*Party Systems and Structures of Competition*", in *Comparing Democracies -Elections and Voting in Global Perspective*, ed. Le-Duc L., Niemi, R.G., Norris, P., Thousand Oaks, California, Sage Publications, 1996, s.98-105.
- MUTLU, Ozan, *1982 Anayasası ve Siyasal Partiler Kanunu'na Göre Parti İçi Demokrasi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008

- ÖZBUDUN, Ergun, "M.Duverger'in 'Siyasal Partiler'i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler", AÜHF Dergisi, C.XXI, y.1964, S.1-4, s.24-25.
- ÖZBUDUN, Ergun, *Siyasal Partiler*, İkinci Bası, AÜHF Yayınları No. 409, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977 (ÖZBUDUN, Siyasal Partiler)
- ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993 (ÖZBUDUN, Anayasa Hukuku).
- ÖZBUDUN, Ergun, *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, çev. Ali Resul Usul, İstanbul, 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun, "Türkiye Siyasetindeki Bölünme Çizgisi", *Zaman*, 17.08.2007 (ÖZBUDUN, *Zaman*, 17.08.2007).
- ÖZLER, Ş.İlgü/SARKISSIAN, Ani, *Negotiating Islam, Civil Society and Secularism: The Justice and Development Party in Turkey*, (http://papers.ssrn.com/Sol3/papers.cfm?abstract_id=1451116 adresinden 20.02.2011 tarihinde erişilmiştir).
- TAŞAR, Mustafa, *1983'den 2000'li Yıllara Anavatan*, II.Baskı, Temmuz 1991, Nurol Matbaacılık, Ankara.
- USUL, Ali Resul, "Ergun Özbudun'un Türk Siyaset Bilimine Katkılarının Değerlendirilmesi", *Özbudun'a Armağan Cilt I: Siyaset Bilimi, Yetkin Yayınları*, Ankara 2008, s.1-15.
- UZUN, Cem Duran, *Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
- WARE, Alan, "American Exceptionalism", *Handbook of Party Politics*, ed. Katz, R.S./Crotty, W., Sage Publications, 2006, s.270-277.
- WILLIAMS, Michelle Hale, "Kirchheimer Revisited: Party Polarisation, Party Convergence, or Party Decline in the German Party System", *German Politics*, Vol.17, No.2, June 2008, s.105-123 (WILLIAMS, German Party System).
- WILLIAMS, Michelle Hale, "Kirchheimer's French Twist: A Model of the Catch-All Thesis Applied to the French Case", *Party Politics*, Vol.15, September 2009, s.592-614 (WILLIAMS, French Twist).

WOLINETZ, Steven B., *"Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies"* in *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, ed. Gunther, R., Montero, J.R., Linz, J., New York, Oxford University Press, 2002, s.136-165.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.akparti.org.tr/>

<http://www.belgenet.com>

<http://www.byegm.gov.tr/>

<https://www.cia.gov/library/>

<http://dare.ubvu.vu.nl/>

http://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Kirchheimer